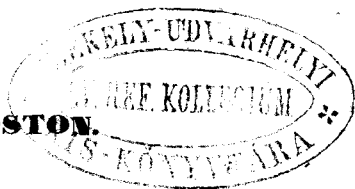

MAGYARORSZÁGI

MÉRGES NÖVÉNYEK.

ALSÓBB OSZTÁLYÚ,
KIVÁLT NÉP ISKOLÁK SZÁMÁRA.

IRTA
KUBINYI ÁGOSTON.

*At. L. Mészárosi Ev. Ref. Iskola kis
könyvtára 1848*

B U D Á N,
A' MAGYAR KIR. EGYETEM' BETŰIVEL.

1842.

04033

Valamint egyén, úgy nemzet is megszerezheti magának a természet' minden kincseit — — de egyedül bölcsesség által; minek hijával viszont a' levegőtől kezdve, mi tán legártatlanabb, a' nagy természet' minden adományaig, minden méregg, sőt átokká válhatik.

Gr. Széchenyi István A' Kelet' Népe.'

TARTALOM MUTATÓ.

	<i>kép.</i>	<i>lap.</i>
Adáz.....	I	44
Anyarozs.....	XXX	83
Bércse.....	—	66
Bolonyik.....	—	47
Boróka.....	XX	75
Boroszlán.....	XII	52
Bürök.....	XI	45
Csalmatok.....	XIX	27
Csikorka.....	XVII	25
Csilla.....	—	50
Csomorika.....	IX	42
Csucsor.....	XXVI	39
Czillár.....	—	53
Dohány.....	—	32
Fütej.....	XV	71
Galócza.....	XXIX	79
Gódircz.....	VIII	60
Gönye.....	—	73
Gyűszűvirág.....	XV	63
Haramag.....	XXIII	40
Hatkotú.....	XVI	49
Hérics.....	III	63
Húnyor.....	XVIII	66
Kapotnyak.....	IV	55
Kender.....	—	73

	<i>kép.</i>	<i>lap.</i>
Kikerics	X	51
Kontyvirág	V	72
Kornilla	—	60
Kököröcsin	XXIV	65
Mák	—	57
Megy	—	56
Nadrágulya	VI	36
Redősirom	XXIII	30
Rozsdabura	XXI	54
Saláta	VII	70
Sarkvirág	—	61
Sisakvirág	II	61
Szélfű	—	74
Szíronták	XXV	64
Szömörce	—	48
Takta	—	56
Tinorú	XXX	82
Tiszafa	XXVII	76
Türtsirom	—	27
Vadócz	XXII	25
Vargánya	XXX	81
Zászpa	XXVIII	78

**Jegyz. A XVI kép aláírása ekkép változtatandó: *kororás
hatkotu.***

A' haza termesztő néposztályához!

Sok századig volt mostoha irántad a' haza, melynek lakosa vagy, szeretett munkás nép! de eljött az idő, hogy az ország 's királyunk rólad is atyailag gondoskodni akar, sőt már gondoskodott is. Urbéri tartozásaid megvannak határozva, kiszabva; személyedet a' zsarnokhatalom' erőszaka ellen törvények ótalmazzák; szolgálatodat, mellyekkel földes uradnak tartozol, örökre megválthatod; az országgyűlési költségek, miket ezelőtt fizetél, vállaidról levétetvék 's t., mikből láthatod, hogy minden igyekezete az országnak oda czéloz, mikép vagyonyban, gazdaságban gyarapodva tovább haladhass. 'S midőn földes uraid részéről szivességen, jóakaraton, szerencsétlenségben segítségen kívül nyavalyáidban orvosságokat vagy ételt kapsz, ime! én kezedbe könyvet nyujtok, honnan megismerheted a' mérges növényeket, mellyek egészségednek, sokszor pedig életednek is károsak és ártalmasak lehetnek, hogy tudatlanságod miatt bajaid fölött, de későn, siráncozni ne kénytelenítettél. Tanulj tehát e' könyvecskéből, melly számodra van

irva, 's ha innep és vasárnaponkint a' helyett, hogy kocszába mennél vagy az időt káros henyéléssel vesztegetnéd, munkától feltört kezeidbe veszed e' könyvecskét 's belőle, milyen növényektől kell óvakodnod vagy mérges növények miatt megbetegült házbelleiden, rokonidon, lakostársidon hogyan kell segitened, megtanultad, célomat édes öröm között elértem. — Videfalván aug.' 1-jén 1842.

A' szerző.

Bevezetés.

Méreg alatt a' természetnek mind azon termékeit értjük, melyek maró vagy rágó, étető, bódító vagy altató erejöknel fogva kis adagokban is az ember' egészségének ártalmasak lehetnek, vagy épen halált is okozhatnak, ha valamiként testébe jönek. Szorosan véve és bizonyos körülményekben, kivált nagy bőséggel vagy vigyázatlanul használva, minden méreggá lehet, például: meglelt, 's ahoz szokott férfinak illő mennyiségű bor, pálinka vagy kávé nem árt, gyermeknek mindazáltal vagy tüdőgyulladásban kis mennyiségben véve is halált okozhat.

A' maró (rágó) vagy étető mérgek nevöket hatásuktól veszik, melly abban áll, hogy az élő test' bel-sejébe hatván, azon részeket, melyeket érintenek, például: a' gyomrot, beleket, 's az ezekkel összeköttetésben levő részeket iszonyú fájdalmak közt meggyulasztják, és felragják. Ezen mérgek, mint legnagyobbak, az első osztályba tartoznak.

A' bódító vagy narcoticus mérgek az első rendűektől hatásukra nézve egészen különböznek. Ezek nem annyira a' test' tömegét és az élet' létegeit fogják el, hanem a' lelket 's az életerőt izgatják, az életszelmet érzéketlen állapotba hozzák annyira, hogy az ember emlékező tehetségét 's eszméletét elvesztvén, mély álomba merül, dühödésbe, vagy épen örültségbe esik. 'S ezek a' második osztályba tartoznak.

E' két osztályon kívül, még egy harmadikat is lehet fölvenni, t. i. azon mérgeket, melyek rágók is, bódítók is kisebb vagy nagyobb mértékben.

A' mérgek a' természet' három országa szerint: vagy ásvány-, vagy növény-, vagy állati-mérgekre osztatnak, a' mennyiben t. i. vagy az ásványokban, vagy növényekben, vagy állatokban foglaltatnak.

Legnagyobb és legveszedelmesb mérgeket az ásványok' országa foglal magában, 's egyben sincsenek olly hirtelen rontó és rémületes mérgek, mint az ásványok' országában.

Kevésbé veszedelmesek ugyan a' növényország' mérgei, mindazáltal olly hatásuak, hogy az ember' életerejét érzéketlen állapotba hozzák. A' megmérgezett eszméletét 's érzését elveszti, gyakran mély álomba merül, melly eszelősséggé, sőt néha dühödéssé is változik, 's vége kínos halál szokott lenni.

Czélom, jelen munkácskám által iskolai ifjúságunkkal, de kivált hű népünkkel kiterjedt hazánk' gyönyörű növényország' mérges és gyakran csalóka testvéreit részint: 1.) külső alakokról megismertetni, mire lehetőségig sikerült természet utáni rajzaim 's leírásom szolgálnak; részint 2.) arra oktatni a' szerencsétleneket, kik talán vagy vigyázatlanságból, vagy néha rossz szándékból is (minek kitudása után mindenkor szigorú büntetés következik), vagy magok éltek valamely mérges növényvel, vagy mással vétettek be, addig is, míg orvost hívatnának, mi mindenkor fő kötelességük a' betegápolóknak, millyen általános házi-szerekkel éljenek. 'S jelen munkácskámat nem azért bocsátom közre, mint ha azt kívánnám, hogy iskolatanítók azt, mint édes hazánkban sok helyen, kivált népiskolákban szokott történni, nevédekkel szajkó' módjára könyvnélkül megtanultassák, a' nélkül, hogy, vagy magyaráznák, vagy a' szükséges növényeket képben 's természetben megmutatnák, minek természetesen csak csekély vagy semmi haszna volna; hanem az fő czélom, hogy jelen dolgozatomat vezérfonalúl használván a' tanítók, mindeneket élő szóval híven magyarázzanak, 's mi lefestve találtatik, azt a' gyermeknek képben mutassák meg, arra oktatván egyszersmind neven-

dékeiket, hogy a' természet' nagy kertjében — mit véleményem szerint úgy is el lehetne érni, ha péld. a' felsőbb rendeletek' következtében marhaeltiltásúl bekerített temetők' egy kis részében mérges növények ápoltatnának — ezeket magok is fölkeresvén, tanítójoknak mutassák be, 's mit káros és hasznos hatásukról mindenkor szóval tett tanulásból felfogtak, azt önszavaikkal mondják fel.

Hatásokra nézve a' mérges növénynek nem minden részei egyenlő erejűek; némelyeknél a' mag vagy a' gyökér, másoknál a' levelek vagy a' gyümölcs mérgesek, 's ha vigyázatlanul vagy helytelenül használtatnak, embernek, marhának nagy kárára válhatnak. Némely növények bizonyos korokban megehetőek, holott kifejlett állapotukban károsak lehetnek; például: a' közönséges kerti saláta fiatal korában megehető, de virágzó állapotjában kábító tejnedvet ereszt magából. Számos növény az embernek ártalmas, holott a' marha veszedelem nélkül megehető. Sok nyers korában a' marhának is veszedelmes, holott száraz állapotban (szénaalakban) tápláló erejű. Legtöbb mérges növények mindazáltal egyszersmind gyógyerejűek is, minekutána értelmes orvos által illő mennyiségben rendelve számtalan nyavalyában hatalmas gyógyszerül használtatnak. E' szerint ezeket annál inkább szükség megismerni, mivel némelyek kínálkozó szép külsejüknél fogva könnyen elcsábítják a' tudatlant, némelyek pedig más használható hasonlókkal könnyen fölcserélthetnek.

Némely mérges növények' egyes részeit minden káros következés nélkül meg lehet emészteni, például: a' nagy hasznú kolompér' szára az embernek ártalmas, a' szarvasmarha mindazáltal nyers, sőt szárított állapotban is megeszi. A' kerti mák' szemei kisajtolva egészséges olajat adnak, holott az éretlen mákfejekből veszedelmes méreg készül, mely mákony vagy opium név alatt ismeretes. Szintén nagy különbség van a' mérges növények között mennyiségükre nézve; némelyek kis adagban vére

halált okoznak, holott mások nagyobb mennyiségben sem halálosak, de az egészségnek mégis károsak.

Ha valakit azon veszedelem ért, hogy mérges növényvel meg lön étetve, addig is, míg ahhoz értő orvosi segítség érkezne, nem lehet eléggé javallanom a' házi szerek' azonnali használatát.

A' megmérgezés vagy külsőkép' járult a' testhez, vagy belsőképen. Külsőkép' legjobb a' megmérgezett részeket, ha csak a' bőrön vannak, meleg lúgvizzel mind addig folyvást mosni, míg a' baj el nem múlik. Ha pedig talán a' bőrön behatott volna, például: mérges kígyóharapással, azon fölül ajánlatik a' sós vízzel való mosás, sőt a' sebnak tüzes vassal minél előbbi kitégetése és a' megsebesült részek kötés általi elrekesztése, ne hogy a' mérgeg elrontsa a' vért.

Ha pedig belsőkép' vétetett volna be 1.) a' maró vagy rágó mérge, hascsikarás, gyomor' összehúzása vagy torokégetés által adván első bizonyos jeleit, a' bajon azonnal segíteni kell, mivel gyakran egy óra' elmulasztása kínos halált okozhat. Illyenkor legbizonyosabb gyógyszer a' hánytató, mely ha azonnal kéznél nem volna, folyvásti lágy meleg vizivás által, 's a' gége- vagy nyeldeklnének tollali izgatásával történhetik az orvoslás. Ha egyébiránt a' bevett mérge miatt önmagától nagy mennyiségben hány a' beteg, illyenkor, valamint ha talán már hosszash idő óta volna belső részekben a' mérge 's bizonyos volna a' gyomor' vagy belek' gyuladása, legjobb beleplező, nyálkás meleg leveket, például: édes tejet, olajat, árpadarát, riskását 's egyebeket nagy mennyiségben belsőkép' használni.

2.) Ha bódító mérget vett volna az ember, mit abból ismerhetni meg leginkább, hogy émelygést, félelmet, reszketést, szédülést, utóbb kábulást, álmodást, szemfénytágulást, eszméletlenséget 's örültséget okoz, illyenkor is legjobb elejénte a' hánytató, később összehúzó szerek, mint például: eczet, kávé 's egyebek mellyek nagy foganattal használtatnak.

3.) Ha olyan mérget vett volna az ember, mely rágó is, bódító is, mi leginkább onnan ismertetik meg, ha a' föntebbi két rendű kórjelek' nagy része együtt mutatkozik, ilyen állapotban szinte legjobb elejénte hánytatót adni, 's ez által a' mérges anyagot, míg a' testben el nem terjedett, minél előbb eltávolítani, mi végre a' nyálkás allövetek is igen ajánltatnak. Szinte nagy haszonnal javaltatik a' lágy meleg viz' ivása, melyben egy kis vaj olvasztatik fel.

Az állatok bizonyos belső ösztöntől vezéreltetvén, csak ritkán közelítenek a' mérges növényekhez 's az illyeket mi gyanúsaknak méltán tarthatjuk.

A' mindenható Isten a' helyett, hogy az állatot belső ösztönnel felruházta, minket embereket, ésszel 's okossággal ajándékozott meg, melynek következtében tanulás és tapasztalás által juthatunk mindenek' tudásához. Semmi bizonyos külső jel meg nem különbözteti a' mérges növényeket ártatlan testvéreiktől, e' szerint csalja levelök' zöld színe, viráguk' ékessége, bogyójok' gyönyörű színe 's izes nedve kártékony emésztésökre az embert. Csupán a' tapasztalás taníthat ennek ismeretére, 's ez összekötve az orvosok' és természetbuvárok' fáradhatlan vizsgálataival, bizonyos hatásokat és erejüket eléggé ki-terjedve tudatják.

Legjobb, 's bizonyosb tudomány a' tapasztalás, történt, valóságos megétetési esetek inkább óják az embert, mint hosszas értekezések. Illyen számos szomorú esetek ritkébbak volnának, ha a' mérges növényekkel 's hatásukkal mindenki megismertetnék.

A' szülőkön és tanítókon kívül, a' mérges növényismeret senkinek sem szükségesb inkább, mint azoknak, kik a' főzeléket készítik: ezeknek mind a' szedésnél, mind pedig megfőzésnél szemesség 's vigyázat kiváltkép ajánltatik. Millyen könnyen cserélthetetik fel a' jóféle petrezselyem a' kutyapetrezselyemmel (mérges adázzal, *aethusa cynapium*); a' fiatal maszlagos redőszírom' (*datura stramonium*) 's bolondító csalmatok' (*hyoscyamus niger*)

gyökerei tudatlanságból zöldség helyett murokrépával vagy zellerrel, együvé készítetvén, mi rémitő eseteket következtethetnek!

Nagy vigyázatot kíván az ehető gombák' gyűjtése is, melyek a' mérgesekkel sokban igen hasonlók levén, könnyen fölcserélthetnek. Némileg ismertető jelei a' mérges és gyanús gombáknak

1.) Szagok; a' jóféléknek vagy nincsen szaguk, vagy néha kellemes, néha kissé foghagyma-szagúak, holt a' mérgesek kellemetlen, gyakran dohos, vagy rothadt bűdösek.

2.) Minden gomba károsnak tartatik, mely nyersen kóstolva keserű, éles, csípős, égető vagy kellemetlen ízű. Ugyanazt nagy részben főzött állapotjában is lehet tapasztalni azon hozzáadással, hogy megevéskor a' torkot izgatja, égeti, összehúzza, émelygést 's később nagy fájdalmakat okoz; ámbár ugyan ebben némi kivételek is vannak, például: a' mérges légyölő galócza elejénte édes.

3.) Színök' változása; ha t. i. a' sárga vagy fehér gomba megtöretik, vagy felvágatik, és színét hirtelen kékre vagy zöldre változtatja, ámbár ugyan ebben is vannak gyakran némi kivételek.

4.) Helyök. A' mely gombák t. i. nagy árnyékban, nedves helyekben, kutakban, pinczékben, tavak' szélein vagy ganéjon nőnek, szinte gyanúsak, kivételt szenved mindazáltal a' veres galócza vagy ugy nevezett pecsérke (*agaricus campestris*, *champignon*).

5.) Szintén mind azon gombákat, melyek kukaczkok által rágattak meg, mint tisztátalanokat el kell dobni, valamint az üregeket is.

6.) Gombákat, melyek hirtelen nőnek fel 's leszakítások után, vagy mindjárt megrothadnak, vagy nedvvé válnak, mint a' ganéj-galócza, nem kell megenni.

De mivel ezen különbségeket olly hamar és, rendszeren meghatározni nem lehet, legjobb minden gombát mel-

lyet az ember vagy más tapasztaltak nem ismernek, inkább eldöbni, mint életét veszedelmeztetni.

A' mérges gombák' hatása az emberi testre szintén az, mi a' többi növényeké, bár ugyan ez néha négy, öt, sőt hat óra után szokott bekövetkezni, e' szerint a' gyógyítás is a' föntebbihez sokban hasonló. Ha észreveszi az ember, hogy mérges gombát evett, legjobb mindjárt hánytatót venni, 's ha a' hányás bekövetkezett, ritka árpadara- vagy riskása-levet ihatik, később pedig, ha már a' méreg több óra után a' belekben volna, 's kihányni nem lehetne, hashajtó szer, például: keserű só vagy kristály, melly olaj, szappan, keserű sókeverékből áll, azonnal használtatva, jó szolgálatokat tesz. Ha pedig ez sem használna, felforralt dohányléből készült kristályt lehet próbálni, 's kiürítettén e'képen a' belső részek, eczetet, citromsavat, gyenge savanyú bort 's egyéb savanyokat lehet a' betegnek nyújtani.

A' mérges - növények leírásában előforduló műszavak' magyarázata.

A' nemek' és fajok' meghatározásában nem ragaszkodánk szorosan a' „*Magyar Füvészkönyv*“ soraihoz; jól-lehet műszavait, csekély kivétellel, megtartók. Ezekből az előfordulandó érthetlenebbeknek rövid magyarázatát adni annyival szükségesebb, mivel különben a' mérges növények' külsejét bélyegző leírások homályosak és haszontalanok maradnának. Kik ne talán a' füvésznyelvvel 's más, a' növényekről tudnivalókkal kimerítőbben ohajtnak megüsmernedni, azokat az említett munkán kívül, még: Vajda Péter „Növénytudomány 'sa't. Pesten, Heckenast. 1836.“ könyvére figyelmeztetjük. A' növény' fő részei: *gyökér, szár, levelek, virág, gyümölcs a' maggal.*

GYÖKÉR.

Gyökér (radix), vagy a' növénynek lehető része, helyéhez kapcsolja és táplálja a' növényt, mire a' gyökerek' hegyén lévő *szömörcsők* (spongiolae) 's a' *funok* (radiculae), vagy is az igen finom gyökszalacsok szolgálnak. Dereka, mely nem mindég van, *törzsgyökérnek* (radix palaris) mondatik, a' vékony szálakból álló gyökér pedig *rojtos*-nak (fibrosa). *Többfejű* a' gyökér (polyceps), ha fölül ágakra oszlik, 's mindenikből új sarjadék nő. *Hézagos* (concamerata), ha több elrekesztett üregek vannak benne. *Terjedő* és *sarjadzó* (repens), ha a' föld alatt vízirányosan húzódik, 's helyenkint lefelé gyökérrajtokat, 's föl sarjadékot bocsát, *Gumó* (tuber), mint a' kolompír, húsos gömbölyeg csucsorodása a' gyökérnek, mely több csirázó szemekkel bír, 's növényssaporításra szolgál.

Hagyma (bulbus), kifejlett rügynek tekinthető, alsó részén gyökereket, a' felsőn szárt és leveleket növeszt. A' hagyma *réteges* (tunicatus), ha egymáson fekvü héjjakból áll, vagy *telibélü* (solidus).

Tartósságra nézve a' gyökér fűnemü növényeknél: *egynyári* (annua), midőn azon évben a' szárral együtt, miután ez magvát megérlelte, kivesz. *Kétynyári* (biennis), mely kitelel, 's más évre a' növény elmagozván, kihál. Vagy pedig *tartós, élő* (perennis), mely sok évig él, 's az évenként kiháló növény, többnyire *kórós* (subfrutex) szárát új hajtások által pótolja. Ha pedig mind a' gyökér, mind a' szár több éveket élnek, akkor *cserjés* (fruticosus, arboreus) vagy *fai* a' növény.

SZÁR.

A' *szár* (caulis) tartja többi részeit a' növénynek. Fáknál és cserjéknél *törzsök*-nek (truncus), gyepfüveknél *szalmaszár*-nak (culmus), gombáknál *tönk*-nek (stipes) mondatik. *Nyel* alatt (petiolus), csak a' levél szárát; *kocsán* (pedunculus) alatt csak a' virág és gyümölcs szárát kell érteni. *Tőkcocsán* (scapus), szinte gyökérből nőtt szár, mely csak virágot hoz, nem pedig leveleket.

A' *szár sugár* (strictus), ha feszesen álló egyenes, *kapaszkodó* (scandens), mely szomszéd támaszokra fogódzik (nem tekergődzik) kacsai, levelei 'sa't. által; *megdőlő* (procumbens), midőn földön húzódik, 's ha ilyenkor itt ott gyökeret is ver, *gyökerező*-nek (radicans) neveztetik. *Ostorindás* (stolonifer); ha a' növény mellék és földönfutó száracat bocsát, melyek helyenkint legyökereznek 's felsarjadzanak. *Bürdös* (fistulosus), ha belől csöves vagy üres. Felületére nézve: *érdes* (scaber), csak érezhető, de nem látható pontokkal, *ikrás* (glandulosus), látható 's nedvet elválasztó pontokkal, *karczott* (striatus), ha vonalak vannak a' száron, melyeknek mélyedése alig észrevehető, *barázdás* (sulcatus), ha mélyebbek a' karczolatok, *kopaszka* (glabriusculus), ha gyéren van rajta szőr. *szőrösödő* (pubescens), kicsiny finom szőrökkel, *szőrös* (pilosus).

hosszabb, egyeneske, ritkás, puhaszőrökkel, *bolyhos* vagy *gyapjas* (villosus), hosszú, sűrű, puha, görbült szőrökkel, *borzas* (hirsutus), durvább szőrökkel, *szakállós* (barbatus), mikor a' szőrök csomónként állanak, *molyhos* (tomentosus), tömött, 's annyira öszvehonyolt szőrökkel, hogy egyenként ki nem ösmerhetők, *fulánkös* (aculeatus), kemény, szúrós, 's a' *tövistől* az által különböző fegyverkezet, hogy csak a' növény felszínéből nőtt, 's ennek hámjával leválik. E' műszavak' többsége más növény részekre is alkalmaztatik, és viszont.

LEVELEK.

Levelek (folia) tüdő gyanánt a' növény föntartására, táplálatot színek a' levegőből. Egyes levél, csucsára nézve, lehet: *hegyes* (acutum), ha szegletre végződik, *kihegyezett* (acuminatum), ha a' szeglet hosszabbra nyúlik; ez ismét *törhegyű* (cuspidatum), ha szálkán végződik, *tompa* (obtusum), ha csúcsa kerekded, ez néha *szálka végű* (mucronatum); *csorba* vagy *kicsipett* (emarginatum), mikor a' tompa levél csúcsán kis hézag van; *bevágott* (fissum), még pedig 2 — 5 's több *metszésű* (di — quinque fidum) vagy *bevagdalt*, midőn félig, vagy ezen nem igen túl, a' levél be van vágva, ennek szeletei metszéseknak, 's ha szélesebbek, *tompák*: *karélyok* nak (lobus) hívatnak. Ha pedig a' hasítás, majd a' levél aljáig hat, akkor *hasábos* (partitum); *szabdalt* (laciniatum), sok mély és rendetlen hasításokkal, ennek *sallangjai* (laciniae) is néha bevagdaltak.

Aljára (basis) vagy vállaira nézve: *szíves* (cordatum), ha a' levél kerekített, két váll közé hegyes öböl nyúlik be, ha pedig a' levél kerekded, 's az öböl tompa, akkor *vesealakú* (reniforme), *csuklyás* (cucullatum), mikor a' szíves levél két váll öszve hajlik, 's csuklyát képez; *nyílalakú* (sagittatum), hegyes csúcsú levél, melynek vállai is hegyesek, 's a' nyél irányához hajlanak; *dárdalakú* (hastatum), itt a' hegyes vállak a' nyéltől kifelé tartanak; az ugyan illy szabású levél, de tompa vállakkal, *fülszáll* (auriculatum).

Szélére nézve: *ép* (integrum), ha szélén nincsenek mélyebb bevágások, bár fogas is; *éplű* (integerrimum), legkisebb bevágások nélkül, tehát nem is fogas 'sa't.; *szegettszélű* (margine revoluto), mint a' beszegett kendőszéle; *kétszeresen fogas* (duplicato dentatum), ha a' fogakon ismét kisebb fogak vannak; *csipkés* (crenatum), midőn a' fogak tompák; *fűrész* (serratum), ha éle tompa öblökre ki van metszve; *tenyeres* (palmatum), ha a' kerek-szabású levél 5 — 7 hasábra van osztva, tompa öblök által, úgy, hogy a' hasábok tenyeresen szét állanak; *szárnyasan hasadt* (pinnatifidum), a' hosszúdad levél két oldalán majd gerinczig érő rendes bevágások vannak hosszúdad szeletekkel, 's ha ezek is majd középig bevagdaltak, a' levél *kétszer szárnyasan hasadt* (bipinnatifidum), ha pedig a' szeletek hegyesek és a' nyél felé hátra néznek, a' levél *kúszoros* vagy *agyaras* (runcinatum).

Idomra: *körkörös* (ellipticum), ha a' levél hossza nem kétszer akkora, mint szélessége, 's mind a' két vége egyenlő kereksgű; de ha alján hasasabb, akkor *tojás-kerek* vagy *tojásdad* (ovatum), ha pedig csucsán szélesebb kereksgű: *visszás tojásdad* (obovatum): *hosszúdad* (oblongum), ha a' levél nem épen háromszor hosszabb mint széles; ez ismét *tojásdad hosszú* (ovato oblongum), ha alól hasasabb, 's *ékalakú* (cuneatum), ha csucsán tompa széles, alján pedig hegyes, *lángcsás* (lanceolatum), midőn háromszor 's többel is meghaladja szélességét a' hossza, a' mellett csucsáig mindég keskenyedik. Ez is lehet *tojásdad lángcsás* (ovato lanceolatum), 's megfordítva *lapiczkás* (spathulatum); *szálas* (lineare); ha a' keskeny és egyenlő szélességű levél hossza sokszor haladja szélességét; ez *szálas lángcsás* (lineari lanceolatum), mikor csucsáig mindig keskenyedik.

Öszkésre (összeköttetésre) nézve: azon szeglet, melly a' szárnak és levélnek öszve-növése helyén alakul, a' *levél-hónaly* (axilla). A' nyeles levél: *paizsos* (peltatum), midőn nyele nem a' lap szélére, hanem közepére nőtt; *nyélrefutó* (in. petiolum decurrens), mikor vállainak keskeny

folytatása nőtt lefelé a' nyélre, 's azt *gatyássá* (alatus) teszi; a' *nyeletlen* levél (sessile): *szárölelő* (amplexicaule), melly a' növény szárát aljával körül fogja; *szárrafutó* (decurrens), ha alja egy darabig a' száron lefolytatódik; *hüvelyező* (vaginans), ha mint egy cső körül fogja a' szárt.

Elrendezésre 's irányra: *ellenes* (oppositum), azon magasságban a' szár két oldalán egymásnak által ellenében álló két levél, *gyűrűsen álló* (verticillatum), ha karikában állanak a' szár körül több levelek; *váltogató* (alternum), midőn egy oldalról másikra mérve, mindig magasabban álló levelek váltják egymást; *fedelék*es (imbricatum), ha mint sindelyezet az alsóbb levélnek egy része a' felsőbbre fekszik; *összegöngyölt* (convolutum), öszvetekert.

Lapjára: 3—7 *ín* (3—7 nervium), ha a' nyél öszve érvén a' levél lapjával, mindjárt a' levél alján 3—7 inakra elágazik, ha pedig alján fölül a' fő in egy pontjából sugárzanak ki az inak, akkor 3—5 *villás ín* (tri—quintupli-nervium), az inak oldalából kiágazó erek, ha számosak, a' levél *eres*-nek (venosum) iratik.

Öszvetett levél (f. compositum) az, midőn egy nyélen több darab levél van, mellyek csak a' köznyél, 's annak ágai által egyesítettek. Ezek öszvesen levélnek, egyenként *levélké*-nek (foliola) mondatnak. Van pedig: *kettős* (binatum), *hármás* (ternatum), mikor két, három levél áll a' nyél végén; *kétszer—háromszor hármás* (bi—triternatum), mikor a' nyél két, három ágú, 's mindenik végén hármás levélke áll; *ujas* (digitatum), ha 5 's több levélke áll egy nyél hegyén; *szárnyalt* vagy *szárnyas* (pinnatum), mikor egy nyél két oldalára vannak levelkék fűzve; *kétszer szárnyalt* (bipinnatum), ha a nyél két oldalán másodrendű nyelek, 's ezekre harmadrendű és levelkés nyelek fűzettek; *kétszer—sokszor fűzött* (decompositum, supradecompositum), mikor elágazó nyélen kétszer vagy sokképen fűzött levelkék vannak.

A' *pályha* (stipula), szinte levélféle műszer a' nyél

vagy levél alapján, a' többi levelektől gyakran nagyságra, idomra, színre különböző.

VIRÁG.

Virág (flos), melyben a' nőszés véghez megy, növény-szaporításra szolgál. Részei: *Csésze* (calyx), vagy a' külső többnyire zöld takarója a' virágnak; *Bokréta* (corolla), vagy a' belső, gyöngébb takaró, mely többnyire *színes* (colorata), azaz nem zöld, hanem más színű; *Himek* (stamina), vagy a' termékenyítő nemző részek; *Nő* (pistillum), a' virág legközepén álló termékenyítendő rész. Néha *pilis* (nectarium) is fordul elő, mely alatt mellék-kinövés, p. o. sarkantyú, pikkely, ikra, vagy gödröcske értetik. A' kocsán vége, vagy általában azon támasz, mellyen állanak a' virág és később a' gyümölcs, *vaczok* (receptaculum) nevet visel.

E' részek nem minden virágban vannak együtt; lehet p. o. csészétlen-, bokréta nélküli-, him-, nő-, hímnős- és *szűz* vagy *meddő-virág* (nenter), melyben sem him, sem nő. Van továbbá egyszerű és öszvetett virág. Utóbbi magában foglal sok virágocskát egy vaczkon, közcsészével körül véve, mely *fészek*-nek (perianthium) neveztetik; az egész egy virágnak látszik, p. o. saláta.

A' kocsányon vagy általában a' virághoz közel né-melly fajokban melléklevelkéket látni, mellyek a' faj többi leveleitől többnyire nagyságra, idomra, színre különböznek, 's *murvak*-nak (bracteae) neveztetnek.

A' csésze vagy *egytagú* (monophyllus), ha egy darabból áll, vagy *több levelű* (polyphyllus). Az egytagú lehet *fogas*, 2 – 5 's több *metszésű*, *karelyű* vagy *hasábú*; *egyenlő*, vagy ha metszései különféle nagyságúak, *egyenetlen* (inaequalis); *ép* (integer), minden fogak vagy metszések nélkül; *alsó* (inferus), mikor a' magzat alatt van, 's azt magába zárja (lásd alább a' 4 számot); *felső* (superus), ha a' magzat felett áll; *állandó* (permanens), mikor elvirágzás után a' gyümölcsön is meg van; *lehulló* (caducus), ha a' virágzás előtt leesik.

Gyepfüveknél a' nemző részeket *polyvák* takarják. Ezek közül a' külső vagy a' legalsó 1—2 *csészepolyvák*-nak (gluma, valvae), az pedig, mely a' nemző részeket közvetlenül takarja és bokkrétát képvisel, *ondó*-nak (glumella, valvulae), az ondóból kinyúló száлка végre *kalász*-nak (arista) neveztetett.

A' *bóba* (pappus) öszvetett virágokban egyes virágocskáknak csészeül szolgál, 's a' magzatra rá nőtt, éréskor a' magon *üstök* gyanánt látható.

A' *burok* (spatha) olly hosszúdad, többnyire hártya-féle boríték, mely aljával a' szárt, további lapjával pedig nyílás előtt a' virágokat burkolja; nyíláskor kihalad, 's azoktól kisebb nagyobb távolyságban elmarad p. o. hagyma.

2. A' bokréta *egyszirmú* (monopetala), mikor (ha csak tövön is) öszvefüggő egy darabból áll; különben 2—5 's *több szirmú* (2—5 polypetala). Az egyszirmún megkülönböztetik: 4.) a' *cső* (tubus) vagy az alsó, a' csészébe (ha ez van) benyúló része, mely ha igen hosszú, *hosszúnyakú*-nak (tubulosa), ha pedig a' cső felfelé mindég szélesedik, *tölcséres*-nek (infundibuliformis) mondatik. 2.) A' *karima* (limbus), felső kiszélesedő 's kihajló része. Az igen rövid cső laposan kiterült karimával *kerékalakú* (rotata) bokkrétát képez; ha pedig mint harang mindjárt tövéről hasasan indul: *harangalakú* (campanulata). Továbbá *ajakas* (labiata), mikor a' karima két nagyobb egymás ellenében álló karélyra vagy is felső és alsó ajakra osztott, ezek ismét vagy épek, vagy 2—3 foguak, karélyuak. *Sisak* (galea) alatt felső ajakot értünk, ha az teknős boltos. Öszvetett virágokban a' virágocskák szinte egytagú csöves bokkrétából állanak, mely akkor *félszeres* (lingulata), ha csak egy oldala karimás, még pedig hosszú nyelvalakban. 3.) Torkolat vagy a' *bokréta torka* (faux) t. i. a' csőnek nyílása.

A' *többszirmú* bokkrétán meg kell különböztetni az egyes szíromnak *nyakát* (unguis) vagy alsó vékonyuló részét és *lemezét* (lamina) vagy a' felső kiszélesedő részt. A' *pillangós virág* (flos papilionaceus) is egyenetlen szí-

romból áll; alsó szirma *csanak* képű (*carina*), ennek két oldalán vannak az egymáshoz hasonló két *szárnyak* (*alae*), a' felső legnagyobb szírom pedig, a' csónak által ellenében, a' *vitorla* (*vexillum*).

3. A' hímeken 3 rész tudni való: a' *hímzál* (*filamentum*); ez tartja a' *porhont* (*anthera*), mely kis zsacsó idomú, virágzáskor kireped, 's belőle ömlik a' termékenyítő *himpör* (*pollen*). *Herélt* hímzálak azok, melyeken kifejezett porhonok nincsenek.

4. A' nő részei: a' *magzat* (*germen*) vagy a' legalsóbb és vastagabb rész, melyből a' gyümölcs válik; a' magzathból felnyúlik a' *nőszár* (*stylus*), 's ennek tetején, vagy ha nőszár nincs, a' magzaton van a' *bíbe* (*stigma*), mely hegyes, gombos, két 's több ágú lehet; erre virágzáskor a' himpör kiömlik, lehat a' magzathba, 's azt megtermékenyíti.

VIRÁGZAT.

A' *virágzat* (*inflorescentia*): 1. *Gyűrű* (*verticillus*), mikor karikában állnak a' szár körül a' virágok.

2. *Füzér* (*spica*), midőn egy száron vagy gerinczen sok, kocsántalan vagy alig kocsányos virágok ülnek. Gyepfüveknél a' füzér többnyire öszvetett, midőn a' csészepolyva több, fedelékesen sorozott virágocskát foglal magában, melyek *füzérké*-nek (*spicula*) neveztetnek.

3. *Torzs*a (*spadix*), burokból nőtt vastag tököcsán, sok egyszerre virágzó virággal.

4. *Barha* (*amentum*), fonálidomú gerinczen sok pikelyek, 's azok alatt egynemű virágok; megérvén, a' gerinczezel együtt leesők.

5. *Fürt* (*racemus*), hol egy gerinczen majd egyenlő hosszú kocsányokon állnak a' virágok.

6. *Sátorozó virágzat* (*corymbus*), ha a' gerinczen az alsó kocsányok leghosszabbak 's fölfelé rövidebbek, mi miatt közel egy magasságban állnak a' virágok.

7. *Buga* (*panícula*), ha a' gerincz rendetlenül ágazik el, virágít különböző magasan tartja.

8. *Ernyő* (umbella) a' szár vagy ágatetőn külőkint felálló kocsányokkal, melyek ha közvetlenül virágot tartanak, az ernyő *egyszerű*, ha pedig végükön a' kocsánykák ismét ernyőket képeznek, (umbellula) akkor *össze tett* az ernyő. *Nagy gallér* alatt (involucrum) az ernyő tövét körző 's nyílás előtt a' virágokat burkoló levélkéket; *kisgallér* (involucellum) alatt ugyan ezeket az *ernyőke* tövéen, értjük.

9. *Bogernyő* (Cyma) mikor ernyősen indul a' virágzat, de aztán el ágaznak a' kocsányok, azomban közel egy ugyanazon magasságon tartanak virágokat.

GYÜMÖLCS.

Gyümölcs (fructus) lesz termékenyítés után a' teljesen kifejlett magzathól. Ugy tekintendő mint mag és magrejtő. A' *mag* (semen) tojás gyanánt magában rejtí a' növény csiráját. Ha egy vagy több magvakat tulajdon takaró borít, az *magrejtő*-nek (pericarpium) mondatik. Olyan; 1 A' *tok* (capsula), száraz több magvú magrejtő, éréskor többféleképen kinyíló, 's vagy egy *rekeszű* (monolocularis) vagy pedig *választó falakkal* (dissepimentum) több *rekeszre* (loculamenta) oszlik. Közepén, hol a' választékok össze érnek, van az *oszlopocska* (Columella). *Kopácsok* (valvulae) külfalának részei, melyeken a' hol egymással össze foglalvák: *forradás* (futura) látható. Éréskor a' tok vagy *tetőn nyíló* (apice dehiscens) vagy *tövéen nyíló* (basí dehiscens) vagy pedig *kupakja* van (operculum) melly leesik. Két három *tagú* vagy *golyójú* (didyma, tricocca) a' tok akkor, ha úgy látszik mintha 2 — 3 golyó össze ragadt volna,

2. *Becző* (siliqua) száraz hoszúdad magrejtő, két kopácsból áll, melyek szélökön össze forradtak, belől mind a' két szélén a' forradásból nőnek ki, a' magvak változatók. Ha a' becző hossza nem igen haladja szélességét, *táskának* (silicula) neveztetik.

3. *A' hüvely* (legumen) beczőhöz hasonló, hanem magvai csak az alsó puffadtabb forradáson nőttek. Ha a' hü-

vely hossza több rekeszekre van osztva, *czikküvelynek* (lomentum) írják.

4. *Csontár* (drupa) húsos vagy bőrféle tokba foglalt csontkeménységű gyümölcs, mint a' szilva.

5. *Bogyó* (bacca) húsos és soha ki nem nyíló mag-rejtő, a' husban rendetlenül fészkelő magvakkal. Van rekeszes és száraz bogyó is.

A' gombáknál következő részeket emelünk ki: 1. A' *gúnya* (volva) olly burok, melly a' kezdődő gombát vagy egészen, vagy csak a' tönkjét hüvelyezi, 's miután az belőle kinőtt, a' tövén hátra marad. 2. A' *tönk* (stipes) vagy szára a' gombának. Ennek tetején van: 3. a' *kalap* (pileus) melly alól vagy *lemez*es (rétes, leveles), mint a' galócza nemben, vagy *likacsos*, mint a' tinoru, vagy *tővises* 'sa' t. Fejléskor, midőn a' kalap széle tágul 's a' tönktől távozik, hátra marad a' tönkön némelly fajaknál: 4. A' *gyűrű* (annulus) vagy bőrféle karika, mellynél fogva a' kalap a' tönkhöz volt növe.

Linné rendszere.

Linné Károly, a' fűvészet nagy rendezője, rendszerét a' növények nemző részeire alapítá 's 24 serege (classes) állított föl, mellyek ismét rendekre és alrendekre (ordines et subordines), ezek nemekre (genera) 's a' nemek fajokra (species) ágaznak. Seregei rendezésében tekintetbe vette a' hímeknek: vagy csak *számát* (1-ső seregtől 11-ig); vagy *helyzetét* is (12 és 13-ban); *hosszasági viszonyát* (14 és 15-ben); továbbá egymással vagy a' nőkkel *össze növést* (16 — 20); végre a' hímeknek a' nőkkel azon egy, vagy különkülön virágban *létét* (21 — 23). E' 23 sereg *nyilván nősző* (phanerogamia) vagy olly növényekből állítatott, mellyeknek virágai puszta szemmel láthatók; az utolsó seregbe pedig a' *lopva nőszők* (cryptogamia) tartoznak, azok t. i. mellyeknek puszta szemmel látható virágaik nincsenek.

I. Sereg: *Egy hímesek*. Monandria, midőn egy fajnak minden virágában csak egy him találtatik p. o. mangolt.

- II. *Kéthímese*k. Diandria; p. o. orgonafa, esikorka.
- III. *Háromhímese*k. Triandria; búza, vadóc, sáfrán.
- IV. *Négyhímese*k. Tetrandria; utifű, somfa, veresgyűrű.
- V. *Öthímese*k. Pentandria; dohány, kolompír, bürök.
- VI. *Hathímese*k. Hexandria; hatkotu, kikerics.
- VII. *Héthímese*k. Heptandria; bokrétafa (vadgesztenye),
- VIII. *Nyolczhímese*k. Octandria; pohánka, boroszlán.
- IX. *Kilenczhímese*k. Enneandria; elecs (virágos káka).
- X. *Tízhímese*k. Decandria; székfű, rozsdabura.
- XI. *Tizenkéthímese*k. Dodecandria; már itta hímek száma 12-nél több is lehet, de húszon alól p. o. rezedá, kapotnyak.
- XII. *Húszhímese*k. Icosandria; húsz 's több hímekkel, melyek a' csészén állnak p. o. rózsa; medgy.
- XIII. *Sokhímese*k. Polyandria; húsz 's több hímek, nem a' csészén vagy bokrétán, hanem a' vaczkon állók; mák, gódiréz.
- XIV. *Kétfőbbhímese*k. Didynamia; négy hímmel, melyekből 2 hosszabb, 2 rövidebb; ménta, gyűszűvirág.
- XV. *Négyfőbbhímese*k. Tetradynamia; hat hímei közül 4 hosszabb és kettő rövidebb p. o. káposzta, torma.
- XVI. *Egyfalkások*. Monadelphía; egyhengerbe összenőtt himszálakkal; p. o. mályva.
- XVII. *Kétfalkások*. Diadelphía; kétpamatba nőtt himszálakkal. Többnyire 9 szál van össze növe 's a' tizedik szabad p. o. bersó; kornilla.
- XVIII. *Sokfalkások*. Polyadelphía; több pamatba össze nőtt himszálakkal. Czitrom, linka.
- XIX. *Együttnevezők*. Syngenesia; itt a' hímek, porhonokkal össze nőttek egy csőbe, melyből a' nősár mintegy hüvelyből kinyúlik p. o. saláta, napraforgó.
- XX. *Nőhímese*k. Gynandria; hímei a' nőre nőttek; gégevirág.
- XXI. *Egylaki*. Monoecia; hímek és nők külön virágokban, de a' fajnak azon növényén; mogyoró, gőnye.

XXII. Kétlaki. Dioecia; azon fajból egy növény példányon csupa hím, a' másikon csupa nővirágokkal p. o. kender, fűzfa.

XXIII. Nőszüvegyek. Polygamia, az az sokféle nőszés. Ebbe tartozó növények himnös és egynemű virágokkal jelesek 's pedig vagy egy tövön csupa himnös és más tövön csupa hím vagy csupa nővirágokkal; vagy egy tövön a' himnösek az egyneműekkel vegyesek. p. o. laboda, zászpa.

XXIV. Lopvánőszők. Cryptogamia; szembetünővirágok nélkül; p. o. zsurló, gomba.

Rendek az első 13 seregben a' nők száma szerint alakultak; a' mint 1, 2, 3, 4, 5, 6, sok nők a' virágok (mono — polygamia); a' 14 és 15 seregben a' gyümölcsről vétettek u. m. *fedetlen magvuak* (gymnospermia), *magrej-tősek* (angiospermia), *táskások* (siliculosa), *beczősek* (siliquosa) 16, 17, 18, mint szinte 20, 21, és 22 seregek rendei a' hímekre alapultak; a' 19 seregben az egyenlőnösek rende (syngenesia aequalis) csupa himnös virágokkal bír; egyébrendei: nőszüvegyek, nősszüzek, nőtelen özvegyek 's a' t. A' 23-ik sereg egylaki, kétlaki, háromlaki növényeket számlál, a' mint a' himnös, hím és nő virágok azon fajnak egy két vagy három példányán elkülönözötteen találhatnák. A' 24 sereg rendei: *harasztok*, *mohok*, *moszatok és gombák*.

CSIKORKA. (*Gratiola*).

2 hímest, 1 nőt. Csészéje 5 levelű, 2 murvájú; bokrétája 1 szirmú, egyenetlen szájú, 4 karélyú; felső ajaka hátra görbült, csorba; hímszála' ketteje porhonos, ketteje herélt; tokja 2 rekeszü.

Réti csikorka.

(*G. officinalis*. Lin. *Aechtes Guadenkraut*, *Purgir-kraut*. Konjtrúd).

17-ik kép. Szára $\frac{1}{2}$ — 1. láb magas, czikkelyes, kopasz; levelei ellenesek, láncsásak, fűrészesek, kopaszok, a' szár' czikkelyeinél hosszabbak; virági hosszú kocsányosak, fejérek vagy vereslők. Gyökere czikkelyes, sarjadzó. Terem nedves kaszálókon és vizek mellett; júniustól szeptemberig virágzik.

Ezen csinos növény az erős hashajtó mérgek közé tartozik 's belsőleg véve hasmenést', hányást, sőt nagy mennyiségben halált is okozhat. Legjobb ellenszerül szolgálnak a' lágyemeleg viz', olaj', édes tej' itala.

Az állatoknál is, mint például lovaknál, ha füvel keverve nyers állapotjában megeszik, hasmenést okoz és őket igen elsoványítja. Száraz állapotban mindazáltal, t. i. széna közt nem annyira ártalmas. Az értelmes orvosok sok betegségek, úgy mint váltóláz, csúz, csontdaganatok, vízkórság 's t. ellen nagy sikerrel használják. Ezt mindazáltal csak orvos' rendeléséből jó használni, mert ki hatását nem ismeri, ha nagy adagban veszi be, könnyen meg is ölheti magát.

VADÓCZ. (*Lolium*).

3 hímest, 2 nőt. Füzére összetett, lapos, 2 soros; gerince kigyósan hajtogatott, fogas; füzérkéi sok virágúak,

váltogatók, éllel a' gerinczre fekszenek; minden füzérkét a' külső élen egy tagból álló, és szabdalt hegyű csészepolyva takar.

Szédítő vadóc.

(*L. temulentum*. *L. Taumel-Lolch*. *Tollkorn*. *Opilec*).

22-ik kép. Gyökere 1 nyári; szalma szára 2 — 3 láb magas, felül érdes; levelei szálas láncsásak; érdes-kék, hüvelyezők, füzérkéi 5 — 9 virágúak, körkörössek, kalászosak, a' csésze polyvával csaknem egyenlők. Terem az őszi és leginkább tavaszi veteményekben, kivált soványabb telken. Május és június hónapokban virágzik.

Ezen káros és veszedelmes növény' magva, ha a' buza, rozs, árpa vagy zab közé keveredik 's e'kép lisztté öröltetvén kenyérnek vagy tésztás ételnek készítették, kábító erejénél fogva az emberben szédülést, fejfájást, hányást, reszketést, dühösséget, szélhűdést, nagy elgyengülést, végtére mély álmot, sőt gyakran halált is okoz. — Ellenszerül legjobb hánytatót használni, később vízzel kevert eczetet, olajat vagy édes tejet. Szintén igen ajánltatik olyan kenyérevés után, melyben sok szédítő vadóc volt, a' savanyú káposzta. — Az ebből készült liszt barna, vízzel keverve habzik 's tésztája rosz és nem kél, a' kenyér pedig sötét-kék és keserédes.

Ártalmasságáról több szomorú példa van.

Két paraszt nejével 's egy vén asszonynyal 5 font zabkenyeret ettek, melybe szédítő vadócsmag volt keverve. Két óra mulva nagy fejfájásrul panaszkodtak, kivált a' homloksontban; fejüket szédülés fogta el, mire szemeik előtt sötétséget láttak; füleik zúgtak; nyelvök annyira reszketett, hogy rendesen nem beszélhettek, nyelniek pedig nem lehetett; gyomorfájást, émelygést, vizelletre-hajtást éreztek, mire egész testben reszketés, hideg izzadás és tagok' fájdalma fogván el őket, néhány óra után mély álmomba merültek.

Minden káros hatásának daczára némelly roszelelkű ser- és pálinkafőzők készakarva keverik a' gabona közé

hogy az által seröket és pálinkájokat részegítőbb erejüvé tegyék, melly rossz tettet méltó keményen megbüntetni.

Gyakrabban tapasztaltatik e' növény' magva' bódító ereje a' marhánál, kivált lovaknál, ha leginkább nagy mennyiségben a' zabban találattik. A' lovaknál csirát (Koller), vakságot 's egyéb nyavalyákat okoz.

Ismervén e' szerint ezen veszedelmes növény' hatását, szükség, hogy az ugar' sokszori szántása, a' gabonának tisztára kiostálása által irtassék ki. Ha pedig ez sem használna, legtanácsosb az olyan földbe, mellyben igen elhatalmazott, kolompért ültetni, legalább 3 évig, mellynek gyakori kapáltaása által bizonyosan kivesz.

TÜRTSZIROM. (*Cyclamen*).

5 hímes, 1 nős. Csészéje 5 metszésű, bokrétája 5 hasábú; karimája hátra türemlett; torkolatja kicsücsorodott; tokja egy rekeszű, 5 kopácsú, sok magvú.

Ligeti türtszírom.

(*Dísznökenyér, díznórépa; C. europaeum L., Europäische Erdscheibe, Schweinbrot; bramborjk.*)

Gyökere tartós, nagy gumójú, kerekded lapos; levelei hosszú nyelűek, kerekded szívesek, csipkések, fehér foltosak és erések, alól verhenyések; tökocsánya a' leveleknél hosszabb, virágzás után összesodródik 's gyümölcsét a' földbe elrejtí. Száraz, árnyékos hegyi erdőkben terem; augusztus-és szeptemberben virágzik.

Gyökere nyers állapotjában kedvetlen, csipős és égető ízű 's az embereknel nagy csikarással hasmenést 's nagyobb mennyiségben bélgyuladást okoz.

Ellenszerül sikerrel lehet használni belsőleg olajat, édes tejet 's t. A' sertés, mellynek nem árt, nagy vágygial eszi meg.

CSALMATOK. (*Hyoscyamus*).

5 hímes, 1 nős. Csészéje korsóalakú, csöves, 5 metszésű, megmaradó; bokrétája tülcseres, egyenetlen, 5 tompa metszésű. Metszései közül egy szélesebb; hím-

szálai előre görbülnek; tokja kupakos, 2 rekeszü, sok magvú.

Bolondító csalmatok.

(*Beléndfü; bolondító beléndek; álomfü; ördögfü; ördög szem; H. niger. L.; Schwarzes Bilsenkaut; Blen.*)

19-ik kép. Gyökere két nyári. Szára 1 — 2 lábnyi magas, ragadós, szőrös; gyökérlevelei nyelesek, szárnyasan hasadt szabásuak. Szárlevelei nyeletlenek, szárölelők, kikanyargatott szegletesek, szőrösödők; virági csaknem nyeletlenek, levélhómaljasak, reczések, torkok sötétveres. Terem emberlakhhoz közel, utak, sövények mellett, palak földön; virágzik juniustól augusztusig.

Ezen bűdös enyves nedvet kiizzadó növény' minden részei, ugymint szára, levelei 's magva, de kivált gyökere veszedelmes kábító mérgesek. Már maga kigőzölgése fejfájást és elkábulást, sőt örültséget is okoz. A' vigyázatlan veleélés szédülést, részegséget, torokszáradást, kínos fejfájást, mély álmot von maga után, mire rendesen eszelősség, szélhűdés, gutaütés és végtére halál következnek. — Legjobb ellenszer a' megmérgezésnél vízzel kevert eczet, olaj, édes tej mindaddig, míg orvos hivatik.

Az állatoknál különböző hatása van. Több természetvizsgáló állítása szerint a' kecskék, juhok, sőt néha a' tehenek is káros következés nélkül eszik; holott a' sertéseknel szélhűdést 's inmerevedést okoz, sőt néha lábakat is kificizamítja. Az egerek és pákányok, erős szagát ki nem állván, olyan helyekről, hol nagy mennyiségben terem, távoznak. Magvától a' pulyka, lúd, tyúk 's egyéb apró marha megdöglik. A' halak, ha csalmatokat hányunk a' vízbe, megbódulnak, sőt meg is döglenek.

Ha a' szarvasmarha vagy ló e' növény által megmérgeztetik, szomorú lesz, étvágyát elveszti, a' tehenek ' teje kimarad, hátulsó lábokkal gyakran a' földet verik, sokszor hasokra néznek, jelét adván, hogy fáj. Mindezen esetről (mellyek más növényekkel megmérge-

zésnél is mutatkozhatnak) legjobb azonnal a' beteg marhának egy negyed iczényi len-vagy repceolajat tejjel keverve torkába beönteni, vagy pedig ha székfűvirág volna kéznél, ezt felforralván, tej helyett lágy melegen olajjal keverve lehet beléje önteni. Félóra múlva e' szert ismételni kell. Ezen fölül szükség a' marhának olajból és sóból készített kristélyt adni, mire ha rendesen ganajolt's megpihent, bizonyosan kigyógyul.

Számtalan példa mutatja e' mérges növény' hatását

Az egerek' elhajtása végett egy pajtába csalmatok-gyökeret hánytak el; néhány szolgák, kik a' pajtában háltak, reggeli fölébredésüknél igen rosszul érezék magokat; fejök kínosan fáj, mindnyájan elkábultak, egynek nagy mértékben folyt orrá' vére és erősen hányt.

A' reinaui sz. benedeki zárdában czikóriasaláta helyett vacsorára csalmatokgyökeret készítettek. A' czikória vetve volt a' kerben, de köztte csalmatok is nőtt, mellyet alkalmasint gondatlanságból ki nem gyomláltak's amazzal összekeveredvén, a' szakács, ki semmi rosszat nem gyanított, rendesen megfőzé's azután olajjal, eczettel szépen elkészíté. Feljövén e'kép' az asztalra, majdnem mindnyájan, kik e' társaságban ettek, a' vastag kövér gyökerekre, mellyek nekik jól ízlének, még nagyobb étvágyat kaptak's azokat kimélés nélkül fölemésztették. Nem sokkal azután a' szerencsétlen szerzetesek aludni mentek. Midőn eljött az óra, mellyben a' chorusra kellett volna menniek, mindnyájan nagy zavarodásban valának, némelleyek szédülésről, mások száj-'s torokszárazságrul, gyomorfájásrul panaszkodtak. Egyik a' szerzetesek közül szája' szárazságát vízzel sem tudá elűzni, iszonyuan égvén nyelve. Mások elkábultak vagy bohóságokat képzeltek. Egyik Herculesnek vélte magát's a' szoba' kályháját akará összedönteni; egyik a' könyvben lévő betűket hangyáknak vélé; némelleyek mély álomba voltak merülve, mások nyávogtak mint a' macskák, ugattak, bögtek's t.

Szerencsére, a' saláta közé olaj, eczet és só volt keverve, melly a' méreg' iszonyú hatását enyhítette. Orvosi segítség nagyobb veszedelemtől megmenté ugyan a' szegény áhitatos atyákat, de sokan közülök még huzamos ideig betegeskedtek, sőt az egyik annyira elveszté látását, hogy pápaszemet kelle használnia.

Egy tüzes vérű és heves indulatú férfi csalmatok evés után dühösségbe jött 's ezen állapotban késsel fölfegyverkezve gyilkos szándékkal rohant a' körüle álló emberekre, két szelid természetű férfi pedig e' növényevés után elbatúlt és elálmosodott.

Szileziában két gyermek csalmatokmagot evett; az egyik, mielőtt még hánytatót vett volna, meghalt, feje iszonyuan feldagadt, szemei kidüledtek 's teste kék foltokkal volt elundokítva. A' másik gyermek, melly alkalmasint kevesebbet evett, a' czélirányosan használt szerek által a' haláltól megmentetett ugyan, de sokáig betegeskedett és nevezetes az, hogy későbbi korában is igen keveset nőtt és úgy szólván törpe maradt.

Némelly helyeken e' megszárított növény' füstjével a' fogfájást szokták csilapítani, ezt azonban nem tanácsos követni, mivel szomorú következtetéseket szokott maga után húzni.

Orvos', de csupán orvos' kezéből vagy tanácsára, némelly betegségek, mint például: köszvény, nagy dagانات, szélhűdés 's egyebek ellen, mindazáltal illő adagokban, nagy sikerrel használtatik. Egyéb honi mérges fajok: Hólyagos cs. (*H. scopolia* L.) Fejér cs. (*H. albus* L.) Parlagi cs. (*H. agrestis* V.K.)

REDŐSZIROM. (*Datura*).

5 himes, 1 nős. Csészéje csöves, tág, hasas, 5 szegletű, lehulló, az alja paizsos, megmaradó; bokrétája tölcseres, hosszú nyakú, ránczba szedett, karimáján 5 fogas; bibéje két karélyú; tokja két rekeszű, 4 nyílású, tövises.

Maszlagos redőszírom.

(*Csudafa; maszlag; csattantó; pukkantó; Datura stramonium. L. ; gemeiner Stechapfel; Dornapfel. Durman*)

13-ik kép. Szára fűnemű, ágas, 2 — 3 láb magas; levelei tojáskerekek, szegletesen kikanyargatott fogasak; virági ághónaljasak, fejérek; magrejtői felállók, tojásdadok, tüskések. Gyökere egy nyári. Szemétdombokon, hányt földrakásokon, utak körül lakik, juniustól szeptemberig virágzik.

Hazája Délamerika, a' honnan hozzánk hozatván, elejénte üvegházakban ápoltatott, most már vad és honosult.

A' legveszedelmesebb kábító, csipős mérgek közé tartozik. Levelei émelygős, gyomórhaborító, fejfájást okozó hűdös gőzt terjesztenek és ragadós nedvet izzadnak ki. Minden részei, de kivált magva és levelei igen mérgesek; kigőzölgése bár nagy, de szabad levegőn nem árt, bezárt helyen ellenben kábulást, gyomorémelygést, hányást, sőt néha mulékony tébolyodást okoz.

Belsőleg véve elkábulást, eszméletlenséget, örültséget, dühösséget, szélhűdést, rángatózást, mély álmot és gutaütést van maga után; ez alatt nagy szomjúság, szótalanság, fogcsikorgatás és egyéb iszonyatos jelek mutatkoznak.

Ellenszerűl legjobb minélelőbb a' hánytató, 's a' hányás' bekövetkezte után eczet, savanyú tej, olaj; az elalvást minden módon kell akadályoztatni 's orvosért minélelőbb küldeni.

Két gyermek tudatlanságból sok maszlagos redőszírommagot evett; elejénte elálmasodtak, de csak hamar nagy forróságba jöttek 's dühösködni kezének, hasuk feldagadt, rángatózásokba estek, torkuk összehuzódott 's nem tudtak semmit elnyelni és vesztegségféle állapotban voltak.

Egy másfél éves gyermek magvával játszván, ebből néhányat elnyelt; hat óra mulva iszonyú halállal múlt ki.

Roszlelkű emberek ennek kábító erejét gyakran gonosz tettek' kivitelére használták. Montpellierben, Lippold szerint, egy egész tolvajbandát fogtak el, melly az utasoknak déli Francziahonban maszlagos redőszírom' törött magvain állott bort adott inni, és így elaltatván az embereket, azokat kirablá. A' rablók' vezére megvallotta, hogy az e'kép megcsaltak közül sokan örökre elaludtak.

Kigőzölgése maga is halálos lehet, kivált magvának, ha a' szobában száríttatik.

Egy fiatal ember gondatlanságból egy üveg poharat, mellyet másnak nyújtott, a' maszlagos redőszírom' leveleivel kitörölt; e' pajkosság a' szerencsétlent örültségbe, 's veszedelmes lázba helyezé.

Már gyenge, alig két levelű növénykorában kábító erejű.

DOHÁNY. (*Nicotiana.*)

5 himes, 1 nős. Csészéje tojásdad, állandó, 5 metszésű; bokrétája töltéses, karimája ránczba szedett, 5 karélyú; tokja két rekeszű, 2 kopácsú, sok magvú.

Közönséges dohány.

(*Nicotiana Tabacum. L.; Gemeiner Tabak, Tabak.*)

Gyökere egy nyári, szára 2 — 6 láb magas, levelei nyeletlenek, hosszúdad, vagy tojáskerek láncsásak, szárra futók; virági veresek; a' bokréta torka felfúvódott, karélyai hegyesek. Hazája Amerika, honunkban termesztetik, 's juliustól augustusig virágzik.

Ennél sokkal kábítóbb és undorítóbb a' kapadohány (*Nicotiana rustica. L.*), melly néhol elvadulva is talál-tatik.

E' nevezetes növény a' kábító, bódító mérgek közé tartozik. Undorító, kábító szagú és émelyegtető csipős izű; szárából, leveleiből, virágából ragadós nedvet izzad ki. Szárítás által nyerskori sajátságából semmit el nem vesz, sőt erősebb lesz. Égés közben pattog, perczeg, kábító füstöt ereszt. Füstje vagy levelei' forráztatja, kik ahhoz

nem szoktak, belsőleg véve, épen olly káros hatású, mint más kábító növényeké: kábulást, tagreszketést, aggodalmat, hideg izzadást, szédülést, gyomorszorítást, émelygést, fuladást, hasmenést, húgyfolyást, ájulást, gutaütést, sőt halált is okoz. A' pipanyakban összegyűlt nedv, nagy mennyiségben az embert, sőt a' legerősb állatot is megöli.

Legjobb ellenszer az olvasztott írósvajnak itala, olaj vagy édes tej nagy mennyiségben.

Funke azt írja, hogy egy kakas, melly a' nevezett nedvből több cseppet szítt fel, kevés percz mulva mozdulatlanul úgy hevert, mintha megdöglött volna, 's csupán beadott vaj által gyógyult meg. Néhány fiatal szarvasmarhák, mellyek a' szárításra szánt levelekből ettek, megdöglöttek. Külsőleg is igen nagy hatása van. Egy asszony dohányporból és vajból készített kenőcsöt, mellyel három leánykájának fejét bekente, hogy a' tetvek elveszsenek, és koszos bőrök meggyógyuljon; kis idő mulva, mind a' három szédült, fölhevült, hányt, elájult, izzadt, 's 24 óráig ideoda tántorgott, míg végtére a' nyugalom és citromsav egészségüket helyrehozta. A' sebekre tett levelek vagy összetört pora szinte ilyen jeleket hoz elő. A' dohányfőzet még akkor is árt, ha az ember egészséges bőrét mosogatja vele. Egy férj és neje dohányfőzettel mosták testeket; az első, hogy a' rühből kigyógyuljon, neje pedig, hogy az férjétől rá ne ragadjon. Egy óra mulva, mindketten olyanok voltak, mint a' részegek, kínos fejfájást szenvedtek, bőrük megszáradt, a' férj szörnyen hányt, az asszony pedig erős hasmenést kapott. A' meleg fürdő mind a' kettőt meggyógyította. A' magvából készült olaj is igen káros. Ha valamelly állatnak ilyen olajba mártott madzagot húz az ember bőrén keresztül, rövid idő mulva megdöglök. Millyen émelygést 's elkábulást okoz a' füst a' pipázni kezdőknél, tudva van. De a' már dohányzáshoz szokott emberek is gyakran megérezik a' felesleges pipázás káros következtét. Két testvér, kik közül az egyik 17, a' másik 18 pipa dohányt szítt ki egymás

után, gutaütéses állapotba estek, és azon helyen meghaltak. A' dohányozás által sok nedvet köp ki az ember, mely különben a' testnek szükséges volt volna, és azta' vizivás ki nem pótolja. A' milyen káros a' dohányossal akárminemű tulságos élés, úgy más részről tagadni nem lehet, hogy sok esetben és némelly személyeknél igen hasznos. A' petyhüdt és bő nedvű emberekben a' mérsékelt dohányozás a' nyálnak, turhának kihányását elősegíti, a' ködcsömört (kólíka), felfúvódást vagy puffadást megszünteti 's gyakori széket okoz. A' fogfájást megszünteti. Füstje a' rosz és rothadt, kivált szobalevegőt megtisztítja. Sok példa van rá, hogy a' papok, orvosok, óvásképen dög-halálos időben a' betegeket látogatván sikerrel használták. Orvosi tekintetben a' dohányfüst-allövet (kristély) igen nevezetes. Füstje a' vizbefultak' élete' helyreállítására nagy sikerrel használtatik. Hazánkban dohánylével vagy főzet-jével a' házi állatokat szokták mosni, hogy a' rühtől, kosztól és tetütől megtisztuljanak. A' tisztán kiégett dohányszer, igen jó fogpor.

Csudálatos szokás a' dohánypor orrba felszívása (tobákolás), mit sokan azért tesznek, hogy szemük erősödjék, 's a' bedugult orrlyukakat, kivált a' prüszkölés által felnyissák 's így fejük megtisztuljon. Mi nem úgy van, hanem annyi bizonyos, hogy ez a' szaglást eltompítja, 's gyakran a' szükséges nedvektől is megfosztja a' fejet. Azért ezzel sem jó mindenkinek és tulságosan élni.

Méltó figyelmet érdemel ezen, némelly tekintetben káros, de egyébiránt, mint föntebb is mondtam, sok esetben igen nagy hasznú, 's kivált hazánknak kincseket hajtó növény' története. Eredeti hona Amerika, hol a' dohány vadon terem, és petum-nak neveztetik. Nem sokkal Amerika fölfedeztetése után legelőször Lizabonba hozatott az akkori kereskedők által. Nicot János (Jean Nicot) a' portugalli udvarnál akkor volt francia követ, ezt ottani kertjében termesztette. Emberei közül egynek teste kisebese-dett, egy másik pedig daganatot kapott. Mind ketten szétzúzott dohányleveleket rakván fájdalmas részeikre,

csak hamar kigyógyultak, mit a' követ figyelmére méltatván, dohánymagot vitt magával honába, 's az akkori Katalin királynénak (Catharine de Medicis) 1560-ban átadá. Csak hamar neve után Nicotianának, királynő' fűvének, sz. keresztfünek, sz. burjának, sz. csudafünek neveztetett. Tulajdonságait kidicsérik, 's nem sokára egész Európában, és a' föld többi részeiben elterjede.

Magyarországba és Erdélybe Bornemisza Pál erdélyi püspök, a' nyitrai püspökség' igazgatója és királyi helytartó vagy palatinus Maximilian magyar király és romai császár alatt 1568-ban hozta be. Legelőször Erdélyben, azután Magyarorszában kezdetett a' dohánytermesztés.

Az erdélyi magyarok, valamint a' törökök már azelőtt is pipáztak sokféle csipős leveleket, mint méregülő czinka (*cynanchum vincetoxicum*,) pokolvarfű- (*chenopodium hybridum*), farkas boroszlán-, sárga szömörce- (*rhus cotinus*), fekete csucsor-, sisakvirág-, szironták- és büröklevelét, mit a' magyarok dohánynak, a' törökök tuhának, az arabok és persák záchánnak neveztek és neveznek. Tobák, tubák, tabak nevét Tabago szigetétől vette.

Az amerikaiak legelsőben a' dohányzást csak némely betegségekben gyakorolták, mint a' fogfájásban, turhasságban, 's mint mondják étel' hiányából éhség ellen használták. Európában elejente csak mint sok kórban igen nevezetes gyógyszer csúszott be a' pipázás, később a' tobákolással együtt közönséges divattá lett. A' dohányozást minden módon igyekeztek az európai fejedelmek megakadályoztatni. 1. Jakab angol király már 1610-ben kemény parancsolatot adott ki, melyben a' dohányzást tiltotta. A' törökök 1610-ben Konstantinápolyban már erősen dohányoztak, mely szokást azzal akarta az előljárárság nevetségessé tenni, hogy minden töröknek, kit a' dohányozáson rajta kaptak, vagy ha valaki a' pipázás miatt elszédült, a' pipaszárat orrán keresztül döftek, az utcákon fel 's alá dobszó mellett hurezolták és sárral hajigálták.

VII-ik Orbán pápa 1624-ben az anyaszentegyházból minden pipázó embert kizárt, excommunicált. Oroszországban a' dohányozás orrvesztés mellett tiltatott el.

1. Leopold romai császár és magyar király már nem tiltotta. Rákóczy fejedelem' katonái között nem is tartatott vitéznek, ha valaki dohányzás közben az ugynevezett bokafüstöket nem tudta orrán száján kiereszteni. Forster azt mondja, hogy a' chinai és kalmuk követek a' dohányzási dühtől annyira el voltak ragadva, hogy mikor Pétervárában (*Petersburg*) a' ministernél ebédeltek, ételközben is mindig pipáztak, De semmiféle népraj nem tartja olly sokáig szájában a' bagót, pipasanczot, mint az európai hajóslegények és a' magyarországi 's erdélyi cigányok.

A' dohányozás' és tobákolás' szokása számos kisebb és nagyobb gyárat hozott létre, mellyekben sok millio ember keresi élelmét. A' dohány' termesztésével szintén nagy számú emberek foglalatoskodnak. Magyarországon és Erdélyben egész Európában legjobb dohány terem és 1,500,000 tallérnyi hasznót hajt csak magoknak az ország' dohány-termesztő lakosainak.

A' dohányhasználás más ahoz szükséges mesterségek' feltalálására is adott alkalmat, nevezetesen a' pipa', szára', csutorája' (szopóka'), tobákszelencze''s egyebek' készítésére, mik a' munkásoknak szinte sok pénzt hajtának. A' mi végtére a' dohány' kóróját illeti, ez a' fában szűkülködő helyeken jó tűzrevaló, hamvából pedig bő hamuszir készül.

Ezekon kívül a' dohányt még a' gyárakban festéknek is lehet használni.

NADRAGULYA. (*Atropa*.)

5 himes, 1 nős. Csészéje 5 hasábú, állandó; bokkrétája harangalakú, 5 metszésű; himszálai felül meghajtottak; bogyója 2 rekeszű, sok magvú, a' csészében ül.

Maszlagos nadragulya.

Farkas cseresznye, mérges cseresznye, veszettfü, ördögbírkó, ördögbogyó; Atropa belladonna. L., Gemeines Tollkraut, Wolfskirsche; Lulok).

6-ik kép. Gyökere tartós, vastag; szára 3—5 láb magas, fűnemű, ágas; levelei váltogatók és kettősek, tojásdadhosszúak, épélűek, mindkét végükön hegyesek, komorzuidek; virági hónaljásak, konyák; bokrétája tövön barnássárga, felül szennyes biborszínű, kívül szőrös; bogyója cseresznyealakú, fényes fekete. Terem árnyékos erdőkben 's vágásokban. Virágozik július-, augusztusban.

Ezen iszonyú mérges növény hazánkban sok helyen találató, többnyire hegyi erdőkben, nagy árnyakban 's vágásokban lakik. Minden részei, ugymint gyökere, levelei 's bogyói veszedelmes mérgesek. Bogyói olly hatásúak, hogy kisebb adagokban is szomorú példákat okoztak, nagyobbakban véve pedig halált is következettettek. Szép, fekete bársonyszínű, cseresznyéhez hasonló alakuknál fogva kínálkozók levén, gyakran nagy veszedelmet okoznak. Minden részei tompító, kábító szagot bocsátanak, melly maga is elegendő arra, hogy valakit elaltasson vagy eszelőssé tegyen. A' belsőképeni veleélés szédülést, tántorgást, szomjúságot, szemkáprázást, félrebeszélést okoz; a' beteg' szemfénye kiterjedtté lesz, nem nyelhet, bohóskodik, ökröndözik, hányásra erőködik, nagy dühösségbe jő, fogait csikorgatja, ellankad, végtére, ha vagy rosszul, vagy későn gyógyíttatik, meghal. Számtalan szomorú esetet hoznak fel írónk, mellyek e' növény' rendetlen használata' következményei lettek, kivált ha a' gyógyítás céliránytalan volt, vagy éppen sokára maradt.

Többi közt egy 60 éves férfinak, ki jóllakott e' bogyókkal, nagy fájdalmaiban (eléggé rosszul) bort adtak inni, melly még inkább gyulasztván belsejét, 40 óra után iszonyu kínokat szenvedve meghalt. Teste megfeszedett 's bár különben sovány volt, szűnyen felpuffadt

's a' test' bonczolása alatt a' belőle kifolyó elmérgesedett iszonyuan büdös nedv a' késeket is megfogta.

Egy 3 éves fiúcska, ki tudatlan anyjával az erdőre ment, nagy mennyiségű bogyókat evett. Csak 24 óra után vitetvén orvoshoz, minden segítség' daczára rémületes görcsök közt meghalt. Alig szűnt meg élete, testét a' hirtelen bekövetkezett iszonyuan büdös rothadás miatt sietve kellett eltakarítani. Még halála előtt szörnyen felpuffadt, teste megfeketült 's fenésedett.

Továbbá egy pásztor a' nyári nagy forróságtól eltikkasztatva azon veszedelmes gondolatra jött, szomját fényes fekete, cseresznyének vélt bogyókkal, melyek mindazáltal nadragulyabogyók voltak, eloltani. Azzal meg nem elégedve, hogy ezekkel gyomrát még az erdőn jól megtömé, azon fölül még egy egész, bogyókkal tele ágat vitt haza. Alig feküdt le, nyugtalan lön és félre kezde beszélni. Neje azonnal pálinkával itatta, de csak hamar borzadás fogta el, a' szerencsétlen dühösen kiugrott ágyából, rángatózásokba esett, melyek elkábíták, érzékeitől megfoszták 's meghalt. 12 óra mulva teste felbonthatott, de a' belőle kifejtett szörnyű büdösséget alig lehetett kiállani. Belseje több helyen felmarva találtatott, felduzadt hasa kökeménységű volt.

Ennyi elég lehet arra, hogy e' növény' veszedelmes hatását ismerjük. Ellenszerül leginkább ajánlható addig is, mig orvos hivatik, a' hánytató föntebb előadott módszert 's a' hányás' bekövetkezete után olaj, tej, eczet vízzel keverve, fekete kávé, szappan-kristály 's t.

Különös, hogy e' növénynek az állatoknál nincsen egyenlő hatása. A' sertés, tengeri nyúl és juhok minden rossz következés nélkül megeszik, holott a' lónak és szarvasmarhának káros.

Rettentő hatásánál fogva orvos' kezéből véve minden részei, de főleg gyökere némelly betegségek, nevezetesen veszettség, rák 's egyebek ellen hatalmas gyógyszerül is használtatnak.

Szükség még itt említeni, hogy a' babonás régiebb korban (melly hála istennek! józanodó népünk' világosb eszével most már meg nem fér) a' csalók e' növény' részeiből boszorkányirt, lidérczsirt; kanördögháját vagy kenőcsöt készítettek. A' ki ezzel megkente testét, természetesen megtébolyodott 's érzékei felmágasztaltattak, mely állapotban a' nézőket sokféle bohóságaival, nevezetesen kísértetekkel, ördöggel, pokollal, rémképekkel, miket bohós állapotjában látott, elámitván, megtréfáltatta, 's midőn kijózanodott, a' tudatlanok azt hívék, hogyaz, mit ő tébolyodottságában látott, hallott, valóban úgy van, holott ezt csak a' nadragulya' ereje okozta természetes módon.

Hajdan a' vénboszorkányoknak nevezett leányok is kenegették ezzel hasukat, homlokukat 's ettől elragadtatván azt hívék, hogy ördögökkel barátkoztak, mulattak és táncoltak. Az e'féle embertelen mulatságokat mindazáltal, melyek károsak, sőt veszedelmesek is lehetnek, most már népünk felől fel nem tehetjük, annyivalis inkább, mivel kitudása nagy büntetést is vonhat maga után.

Olaszthonban leveleit (elég roszul 's gyakran nagy kárral) arczmosásra szépítő víznek használják, a' honnan belladonna' vagy szép asszony' nevét kapta.

Az altató nadragulya (*Atropa mandagora*) mely a' föntebbinél kisebb, hazánkban vadon nem terem, hanem a' kertekben mint disznövény neveltetik 's gyöngébb méreg.

CSUCSOR. (*Solanum*),

5 himes, 1 nős. Csészéje 5 hasábú; bokrétája ke-rekalakú, 5 metszésű; porhonai csúcsosan összeállanak. Minden porhon' hegyén 2 orrlyuk; bogyója két, ritkán 4 rekeszű, sok magvú.

Keserédes csucsor.

(*Ebszölő*; *Solanum dulcamara*. L. *Bittersüßer Nachtschatten*; *Sladkohorka*).

26-ik kép. Szára 3 — 10 lábnyi hosszú, cserjés, venyikés; utolsó évi hajtásai fűneműek, kapaszkodók;

levelei szíves tojás kerek, kopaszak. ép élűek, a' felsők fülzöttek vagy dárdaalakúak; virági bogernyősek, levéljellenesek, violaszínűek; bogyója veres. Terem nedves helyeken, bokrok, sövények, patakok mellett; virágzik juniustól augustusig.

Levelei nyers korában undorító, bódító szagúak, elsősben kesernyős, ezután édes csipős ízűek. Bogyói édes-savanyús, undorító ízűek. Az egész növény, de kivált bogyói kábító, rágó mérgesek, Belsőleg véve erős emelygést, ökründözést, hascsikarást, izzadást, bőrküteget, húgyfolyást, aggodalmat, szédülést, kábulást, tagreszketést, rángatózást, szélütést okoz.

Ellenszerűl sikerrel használtatik a' hánytató, később olaj, tej, eczet.

Harmincz bogyó, miket egy kutyának beadtak, ezt 3 óra alatt megöle, 's teste felbontatván, benne még emésztetlenül találtatott. A' juhok 's egyéb marhák meg nem eszik.

Minden káros következései mellett mégis ahoz értő orvos' kezéből illő adagokban és czélirányosan használtatva sok betegséget, nevezetesen sárgakórt, idült köhögést, fuladozást, köszvényt 's egyebeket gyakran meggyógyít,

A' toscanai hölgyek e' bogyók' kifacsart levével arczukat és kezeiket mossák, hogy bőrük finom és szép színű legyen; mit azonban ajánlani nem lehet, káros következéseket húzhatván maga után.

A' fekete csucsor (*Solanum nigrum* L.) szintén kábító mérges, valamint a' közönségesen ismeretes és sok hasznú *kolompér csucsor* (*Solanum tuberosum*) szára, levelei és bogyói, csakhogy kisebb mértékben.

HARAMAG. (*Oenanthe*).

5 hímes, 2 nő. Nagy gallérja alig van; kis galléri több levelűek; ernyőkéi tömöttek, egyenetlen kocsánúak, szélső virági többnyire sugárzók, meddők, a' belsők alig kocsányosak, termők; gyümölcse taplós kér-

gü; magvai 5 tompa bordásak, tetejét a' csésze' fogai 's nősárák koszorúzzák.

Ostorindás haramag.

(*Oenanthe fistulosa*. L.; *Röhrige Rebendolde*; *Tü-zebnjk*)

Gyökere tartós, gumós, ostorindákat bocsát; szára 1 — 3 láb magas, hürdös, kopasz, fakó, alig ágas; gyökérlevelei kétszer szárnyaltak, levelkéi laposak, ékalkuak, több metszésűek; szárlevelei szárnyasak, levelkéi czernaszálúak, bürdösek; kis galléri szálaláncsásak, hegyesek, az ernyökénél rövidebbek. Terem mocsáros és ingoványos helyeken. Virágzik júniusban, júliusban.

Legmérgeesebb része e' növénynek csipös, émelygös nedvü gyökere, melly belsőleg véve szédülést, rángatózást, álcukulást, gyomor- és fejfájást, dühösséget, guttaütést 's végtére halált okoz.

Ellenszerűl a' minélelőbbi hánytató lágymeleg víz, édes tej, olaj, nyálkás italok, például árpadaralé sikerrel használtatnak.

Egy asztalosnak Angolhonban súly ellen mérges bolonyikat (*Sium latifolium*) javasoltak. Tévedésből e' helyett ostorindás haramaggyökeret törtek össze 's nedvét kifacsarák. Másnap reggel a' beteg ezen italból 5 kanálnyi vett be 's dolgára menvén, házatól eltávozott, de egy óra mulva olly roszul lett, hogy haza kelle hozni; egész teste', kivált feje' nagy fájdalomirol panaszkodott, gyomra émelygett, székre hajtáték, rángatózásba esett, mellyek eszméletétől megfoszták, erősen izzadt, szájából sok hab jött ki, mire álcukulást kapott annyira, hogy a' szükséges hánytatót nem lehetett neki beadni. 3½ óra mulva meghalt. Hasa igen felpuffadt 's csak bonczolás után lehetett hirtelen halála' igazi okát kitudni.

A' marha, mellynek szintén igen ártalmas, hozzá nem nyúl. Mérges fajok még e' nemből.

Kocsordlevelü haramag (*Oenanthe peucedanifolia*).

Mogyorós haramag (*Oen. pimpinelloides*) és
Bösövény haramag (*Oen. Phellandrum*)

A' maszlagos haramag (*Oen. Crocata*) az ernyösök' családjában a legmérgeesebbek közé tartozik, de hazánkban nem lakik.

CSOMORIKA. (*Cicuta*).

5 hímes, 2 nős. Ernyője gömbölyüded; nagy gallérja alig van; ernyőkéje sűrű sertegallérú; virági egyenlők, mind termők; gyümölcse gömbölyüded, két tagba szakadt, a' csésze' fogaival koszorúzott; magvai barázdások.

Gyilkos csomorika.

(*Vizi bürök; Cicuta virosa* L., *Wasser-Schierling; giftiger Wütherich; wodnj bolehlaw*).

9-ik kép. Gyökere tartós, vastag, hézagos, csipős tejet foglal magában, melly szabad levegőn megsűrűdik 's narancsszínűvé lesz; szára 3 — 5 láb magas, tövön vastag, veres, karczolt, kopasz, bürdös, kétkét ágú; levelei kétszer, háromszor szárnyaltak; levelkéi többnyire hármások, láncsások, fűrészesek; nyelei hengeresek, bürdösök; ernyői levélellesesek; ernyőkéi tömöttek, domborúk; kis gallériapró fűrészfoguak. Terem mocsárakban, tavakban, lassan folyó vizekben. Virágzik június — augusztusban.

Ezen iszonyu mérges növény éles és kábító erejű 's kivált gyökere' evése után sokan kinos halállal multak ki. Minden hazai mérges növények közt ennek a' gyökere tartatik legmérgeesebbnek, mivel hirtelen ható ereje mindenenek fölött megkülönbözteti.

Fris szára 's levelei kigőzölgésök által is szédülést okoznak. Belsőleg véve torokszáradást, szemféltreccsavarodást, fül dugulást, kétségbeesést, részegséget, álmoságot, rángatózást, nyelvszélhűdést, iszonyu gyomorfájást, émelygést, hányást, haspuffadást 's halált okoz; minek bekövetkeztével a' has és az arcz szörnyen felpuffadnak, a' test sötétkék szint ölt magára 's a' szájból véres hab foly.

Gyakran tapasztaltatott, hogy a' lovat, szarvasmarhát és juhot is megöli, ha talán vigyázatlanságból nekie eledelül nyújtatott. Hol e' növény nagy mennyiségben terem, mint Magyarország sík részének mocsáros helyein, nevezetesen Bihar megyében, Pest megyei Keresztúr's Veresegyház körül, ott a' víz fölött valamely olajhoz hasonló folyadék lebeg, mit a' gyökér bocsát ki. Elmérgesedvén ettől a' víz, ez mind az embernek, mind pedig a' marhának veszedelmes lehet. 'S ugyanezért némelly tartományokban kiirtása keményen parancsoltatik.

Egyébiránt ereje tavasszal sokkal nagyobb, mint máskor.

Két fiú és hat leány a' gyilkos csomorika' gyökerét, melyet a' sertések a' földből kitértak, kerti pasztinák (*pastinaca sativa*) helyett megették. E' szerencsétlenek közül csak hamar többen iszonyú halállal multak ki, és csupán azok maradtak nagy nehezen életben, kik jókor hánytak. — 1787-ben Losonczon Pongrácz nevű iskolai nagy reményű szép ifju, aprilisben délelőtti 10 órakor a' helyett, hogy az iskolából haza ment volna, veszedelmére nem messze az iskolától egy, a' Losonc' vize' irányában levő kertbe lopózott. Gyilkos csomorika' gyökerére bukkanván az eleven ifju, ezt sárgarépanak vélte 's pajkos-ságból nyersen egy részét megette. Élénken és vígan jött haza, de csak hamar szorongatásról és szédelgésről panaszkodott, földre esett, fogait csikorgatta, arca félrehúzódott, szemei felfordultak, hasa felpuffadt, 's csak hamar rángatózásokat kapott, érzéketlen lett, és 4 óra múlva a' görcsök' dühétől ellankadván iskolatársai', de kivált az övéinek nagy szomorúságára meghalt. Teste felpuffadt, egészen megkékült, és szájából zöld hab jött ki.

Binsdorfban, Némethonban, 1792-ben estve 3 leány levest evett, melyben petrezselyem helyett gyilkos csomorika volt 's egész nyugodalommal aludni mentek. Másnap reggel anyjok fel akarván őket költeni, nagy fájdalomra mind hármát megmerevedve találá. A' hirtelen segítségül hívott orvos az idősbet és legifjabbat életre hozta,

de a' középső, legtöbbet evén a' mérges gyökérből, minden törekvés daczára is meghalt.

Az oldenburgi herczegségben több év előtt néhány szarvasmarha, melly kevés órával előbb a' rétre hajtattott, dögölve találtaték. Felbontatván, világosságra jött, hogy gyilkos csomorikagyökeret és leveleket evett. Finniáról írják, hogy a' vizen úszó csomorikagyökér' nedvétől is, mellyet némelly marhák a' vízzel együtt megittak, ezek legott megdögöltek,

Legjobb ellenszer, mi a' maszlagos nadragulyánál mondatott, t. i. elejénte, de minél előbb, hánytató, később savanyú tej, vízzel kevert eczet 's t. nagy mennyiségben, de kiváltkép' szükséges, hogy minél előbb orvos hívassék a' beteghez.

ÁDÁZ. (*Aethusa*).

5 himes, 2 nős. Nagy gallérja nincs, kis gallérja féloldali, 3 levelű, lehajló, többnyire hosszabb az ernyőkénél, gyümölcse tojásdad; magvai 5 éles bordájúak.

Mérges ádáz.

(*Kutya-petrezselyem*; *ádáz-bürök*. *Aethusa cynapium*. *L. Gemeine Gleisse*; *Hundspetersilie*; *Kleiner Schierling*. *Psj zelia*).

1. kép. Gyökere 1 nyári; szára 1—3 láb magas, ágas, bürdös; levelei kopaszok, kétszer szárnyaltak; levelkéi fényesek, felül sötét, alól világos zöldek, szárnyasan hasgattak, sallangjai bevagdalt fogasak; nyelei hüvelyezők, vályúsak; ernyői laposak.

Ezen egy éves növény, melly juniustól augusztusig virágzik, egész Magyarhonban találtatik, vadon utak körül, sövények mellett jó földben, de leginkább konyhakertekben petrezselyem közt nő. Levelei, mellyeknek sallangjai a' jóféle petrezselyeménél keskenyebbek, az ujak között megdörzsöltetvén, kellemetlen szaguk, izök ugyan nem erős, de rossz és kivált e' jelek által lehet a'

jóféle petrezselyemtől gyengébb korában megkülönböztetni. Később könnyebb reá ismerni, mivel a' jóféle alacsonyabb, holott ez sokkal magasabb; a' jóféle virágai zöldek, holott emezéi fehérek. Az ádáz mindjárt szárba hajtván és magasabbra nővén a' petrezselyemnél, mihelyt észrevéte-
tik, kigyomlálása kiváltkép' ajánltatik annál inkább, mi-
vel megért magva következő esztendőben is nagy vesze-
delemre kikelhet. Nem lehet e' szerint a' zöltséges ker-
tek' tisztán tartását eléggé ajánlani.

Szára 's gyökere, ha ember által megemésztetik, ijedést, szédülést, örültséget, fej-, gyomor- és hasfá-
jást, később haspuffadást, elkabulást, rángatózást, vég-
tére mély álmot 's halált okoz.

Megmérgeztetvén ezzel az ember, addig is, míg orvos hivatik, legjobb azonnal hánytatót venni, vagy sok lágy meleg vizet inni, 's a' hányás' bekövetkezte után ajánltatik a' vízzel kevert eczet' vagy pedig sok édes tej' ivása, mi szinte nagy sikerrel próbáltatott.

Egy 6 éves fiú az ádázból, melyet szülei a' szántó-
földből kigyomlálván rakásra hánytak, petrezselyemnek
gondolván azt, evett. Nem sokára félelmesen kiáltozott,
's nagy gyomorfájdalmakról panaszkodott. Haza hozatván,
felpuffadt, 's egész testében feketekék lett, lélekzete min-
den pillanatban nehezbült, míg végre meghalt.

Egy más, 4 éves fiú, ennek gyökerét szintén meg-
kóstolá, de szerencsére kiköpte, mégis félrebeszél, és
számtalan macskát és kutyát vélt maga előtt látni. A'
nem sokára segítségül hívott orvos, kis idő múlva kigyó-
gyította.

BÜRÖK. (*Conium*.)

5 himes, 2 nős. Nagy gallérja több levelű, lehulló;
kis gallérja féloldali, többnyire 3 levelű, lehajlott; gyü-
mölcsé gömbölyüded, minden magva 5 zsinórú; zsinórjai
érés előtt sodrosak.

Büdös bürök.

(*Nagybürök. Conium maculatum. L. Gefleckter Schierling. Strakat'y bolehlav.*)

11. kép. Kétnyári gyökere többnyire orsóalakú; szára 3—6 láb magas, бүрдös, fakó, sima. verhenyes mocskokkal foltos, felül ágas; levelei háromszor szárnyaltak; levelkéi szárnyasan hasgattak; sallangjai bevagdalt fogasak; nyelei hengeresek, virági egyenlők. Hazánkban többnyire vetetlen szántóföldeken, kertekben, szemétdombokon és sүvények körül lakik; juliustól szeptemberig virágzik.

A' бүдös бүрök a' legirtóztatóbb kábító és csipös, halálos növénymérgek közé tartozik. Minden részei az embernek 's marhának igen károsak lehetnek, mi miatt kivált arra kell ügyelni, hogy a' petrezselyemmel, turbolyával és pasztinákkal, melyektől mindazáltal kivált бүдössége és nagysága által különbözik, föl ne cseréltessék.

A' vele való élés szédülést, szélhűdést, felpuffadást, dadogást, émelygést, gégeégetést, szomjuságot, vakságot, vérvizelletet, bódulást, örltséget, orrvérfolyást, álmatlanságot, дühösséget, 's végtére halált is okozhat. E' növény nevezetes arról, hogy a' régi törvénybírák a' бүнösүket a' бүрök, csomorika, mák és beléndek lé, halált okozó keverékének ivására ítélték. Így ölette meg a' görög törvény az egykor olly híres Sókratést.

Egy szerzetes leveleit hallal petrezselyem helyett ette meg, 's csak hamar дühös lett, mely állapotban több hónapig szenvedett.

Egy szőlőkertész nejével együtt egy este szintén petrezselyem helyett evett e' növényből. Nyugodtan mentén mindketten aludni, éjjél után felébredtek, ágyaikból kiugráltak, 's nagy дühösen szaladoztak az udvaron.

Egy nő, ki pasztinák helyett ette meg, annyira el-kábult, 's mintegy megrészegedett, hogy magasra kezdett

mászni, madárként kívánván elrepülni; de szerencsére kigyógyult.

Két pap gyökerét hússal főzve ette meg. Mindketten mérges hatását azonnal érezték: örütségbe estek 's az egyik, ki azt gondolta, hogy lúddá változott, a' legközelebbi tóba ugrott, a' másik pedig minden ruháját leszaggatván, szintén a' vízben kereste enyhülését. Hánytató által megmentettek ugyan, de mindketten szélhűdve maradtak, inaik folyvást reszkettek 's kínosan fájtak, míg végre 2 év múlva meghaltak. Leginkább kell őrizkedni tőle korán tavasszal, midőn még ki nem fejlett 's a' petrezselyemhez hasonlít.

Ellenszerül ajánlatik minélelőbb a' hánytató, később, a' főntebb előadott mód szerint, tej, olaj vagy savanyu italok.

A' kecske 's némely madarak kár nélkül ehetik meg, egyéb állatoknak mindazáltal veszedelmes.

BOLONYIK. (*Sium*).

5 himes, 2 nős. Galléri sok levelűek, gyakran letüremlettek; virági egyenlők; gyümölcse tojásdad, két tagúnak látszó, oldalt összenyomott, karcaolt.

Mérges bolonyik.

(*Békaorsóka; Sium latifolium, L.; Breitblättiger Merk, Wasserpastinak; Sewlák*).

Gyökere tartós, sarjadzó; szára 2 — 4 láb magas, szegletes, kopasz, ágas; levelei kopaszok, a' vízben úszók, kétszer szárnyason hasadtak; alsó levelkéi szárnyason hasadt szabásúak, kihegyezettek; a' kibukottak szárnyasak, levelkéi láncsásak, egyenlő fűrészesek, vállai egyenetlenek; ernyői nagyok a' szár- és ághegyeken; nagy és kis galléri tojásdad láncsásak, fűrészesek, letüremlettek. Terem álló vizekben, patakokban, mocsáros réten; virágzik juniustól augusztusig.

Gyökérlevelei könnyen fölcserélhetnek a' zsázsa zsomborral (*Sisymbrium Nasturtium*; *Brunnenkresse*), a' minek gyászos következései szoktak lenni.

Ezen egész növény erős szurokillatot gőzölög ki.

Több példa van arra, hogy angustus hónapban élven az emberek gyökerével, dühösségbe jöttek 's meghaltak. A' marhának virágzás előtt nem árt, szintén a' liba is káros következés nélkül megeszi, később mindazáltal az állatoknak is veszedelmes lehet.

Legjobb ellenszerül szolgálnak azok, miket a' keserűes csucsornál és czillárnál mondtunk.

Nem különben ártalmas erejű a' *szároldali bolonyik*, *Sium angustifolium*. L.

SZÖMÖRCZE. (*Rhus*).

5 himes, 3 nős. Csészéje kicsiny, 5 hasábú, megmaradó; bokrétája 5 szirmu; száraz bogyója 1 magvú.

Mérges szömörce.

(*Rhus Toxicodendron*. L.; *Giftsumach*; *Gedowaty Sumák*).

E' cserjének szára 3 — 5 láb magas, néha gyökerező és kapaszkodó; levelei hármassak; levelkéi tojáskerek, vagy hosszúdadok, ép élük, vagy szőrösödők; virágbugái 1 — 2 ujnyi hosszúak, levélhónaljasak; virági sárgás zöldek, 2 lakiak; csontárja barázdás. Ered északamerikából; kitelel nálunk is. Árnyékos erdőkben, kivált nedves helyeken könnyen elterjed 's többé ki sem irtható. Juniusban, júliusban virágzik.

Minden része mérges, még a' gőze is, kivált forró nyáron, bár minden személyre nem egyiránt hat. Kéreg alatt levő teje szabad légen megfeketedik 's kiváltkép' mérges. Kik levelét leszakítják vagy tejével érintkeznek vagy csak gőze' körében állnak, lázjelenségek alatt a' bőrön hólyagos fekélyeket kapnak, az érintkezett rész megdagad 's csak több napi fájdalmas gyulladás után múlik a' baj. Ellenszerül ajálható a' dagadt részek sótalan vajjal vagy tejföllel

való gyakori bekenése 's a' külső levegőtől ovása bekötés által.

A' lovak azonban mohón eszik leveleit. Willdenow említi, hogy egy ember, ki e' bokor' átültetésével foglalatokodott 's mosatlan kézzel arcához nyúlt, feldagadt, mire hólyagos pattanások mutatkoztak. Gleditsch egy papról azt írja, hogy lugasába ezen, előtte ismeretlen bokrot ültette, mellytől mindenik, ki e' lugasban ült, bőrküitéseket kapott. Szinte történt, hogy midőn vigyázatlanságból fája kandallóra tétetett, a' szobában levő emberek feldagadtak 's életveszélyezettető állapotba estek.

A' gyökerező szömörce (*Rhus radicans* L.) az előbbivel egy faj.

A' sárga szömörce (*Rh. cotinus*) hazánkban vadon is találhatik, a' főntebbinél kisebb mértékben mérges.

HATKOTÚ. (*Fritillaria*).

6 himes, 1 nős. Csészéje nincs, bokrétája harangalakú, hat szirmú, minden szírom' tövén belől egy mézgödör; himszálai akkorák, mint a' bokréta, nőszára 3 bibére hasadt.

Koronás hatkotú.

(Császárkorona; *Fritillaria imperialis* L.; Kaiserkrone. Korunka).

16-dik kép. Hagymája nagy, sárga, mig szárba nem hajt mérges. Szára 2 — 3 láb magas, hegyén levélüstök van, az alatt virági gyűrűsen lecsüggők, sötétsárgák; szíromgödrei kerekék; levelei szálcs lánccsák, fényes zöldek. Hazája kelet, kiváltkép' Persia, a' honnan 1570-ben Konstantinápolynak Némethonba hozatott, szép alakja miatt hazánkban is a' kertekben mint disznővény tündöklék. Virágzik április és majusban.

Legveszedelmesebb része e' növénynek kecskebakzagú 's égető ízű hagymája, melly kivált mig szárba nem hajt, csipős méreg. A' vele élés majd egészen azon jelen-

ségeket következteti, melyeket a' gyilkos csomorika mellett említettem, mi szerint az ez általi megmérgezés is a-kép' kell gyógyítani.

Rhodus azt mondja, hogy Paduában egy német nemes ur' inasa e' növény' hagymáját olajban és sóban sültve megette; mire csak hamar olly jelenségek mutatkoztak, mint a' bőrök-megmérgezésnél, 's csak nagy nehezen mentethetett meg a' veszedelmes haláltól.

Több próba tétetett ezzel ebeken is és mindenkor nyilván bebizonyult, hogy ezeknél is, nagyobb adagban véve, kínos halált okoz.

A' kockás hatkotú (*Fritillaria meleagris*. L.) vadon is előfordul.

CSILLA. (*Scilla*).

6 himes, 1. nős. Burka és csészéje nincs; bokrétája 6 szirmú, kinyílt, lehulló; himszálai czérnaszáluk, a' szirmok' tövéből nőnek ki; bíbéje egyszerű; tokja gömbölyüded, három rekeszű, három kopácsú; magvai gömbölyűk.

Tengeri csilla.

(*Scilla maritima*. L.; *Gemeine Meerzwiebel*; *morská cibula*).

Hagymája néha gyermekfej, többnyire ököl nagyságú, sok rétegekből álló, hol vereses, hol fejéres; tőköcsánya $1\frac{1}{2}$ láb magas, egyszerű; gyökérlevelei szálasláncsásak, 1. lábnyi hosszuk, igen nyálkások, csak elvirágzás után jönnek elő; virági fürtösek, fejérek vagy vereslők. Murvai bütykös hajtásuk. Lakik tengerpartunkon.

Hagymája, mely - égető, igen keserű, émelygős ízű, hányást okoz - 's módnélküli mértékben véve káros következtetésű lehet. Külsőleg nedve a' bőrt igen elfogja 's rajta hólyagot hűz. Értelmes orvos' kezéből mindazáltal illő mennyiségben véve sok betegség, nevezetesen vízkór, májba-jok 's egyebek ellen igen hasznos gyógyszer.

IKERICIS. (*Colchicum*).

Hat himes, 3 nős, burkos; bokrétája 6 hasábú, hosszú nyakú, magzatja a' föld alatt a' gyökérben van. Tokja 3 belső éllel összeragad, sok magvú.

Zászpá Kikerics.

(*Őszike, őszi kökörcsin. Colchicum autumnale. L., Gemeine oder Herbstzeitlose. Gasienka.*)

10-dik kép. Hagymája több évi, mélyen fekszik a' földben, kívülről barna, belől fejr. Ebből ősz' elején minden levél nélkül nő ki a' 6 — 7. hüvelknyi magas lilás vörös virág. Lapos láncsás, többnyire 3 levelei következő tavasszal búznak ki. Ezek közt a' hármastok is, mely alól tompa, felül hegyes. Terem többnyire nedves kaszá-lókon. Augustusban, octoberben virágozik.

A' kikerics annyira ékesíti ősszel a' réteket, hogy sokak által méltónak találtatott a' virágos kertekbe is behozatni, a' hol szorgalmasan ápolgatván, teljesek és különböző színűek, például fejrök is neveltetnek.

A' réteket ugyan ékesíti, de mivel szomorú postája a' bekövetkező ősznek és semmiféle marhának eledelül nem szolgál, nem kedves.

Ez a' csipős mérgek közé tartozik, melynek kivált magva 's hagymája nagy hatású. A' vele élés nyálfolyást, émelygést, hányást, hasfájást, székrekésztetést, vizel-letre kényszerítést, véres vizel-letet okoz.

Kétgyermek, mely ennek magvából evett, erős hányást kapott; mindketten édes tejjel gyógyítottak, de csupán az egyiket lehet megmenteni, a' másik vigyázatlanságának áldozatja lett.

Nemrég Némethonban egy ré! tulajdonosa több zászpát kiirtott 's az utra hányt; a' helység' arra ment sértesének egy része evett belőle 's csak hamar 17 darab megdöglött.

Minekutána e' növény különben is hányást okoz, az általa való megmérgezésnél leginkább arra kell ügyelni,

hogy a' beteg sok nyálkás szerrel, olajjal, tejjel 's t. éljen.

Tavaszzal károsabb, mint ősszel. Gyökeréből keményítőt lehet készíteni. Kifacsart levelei' levével az állatok' bőrén levő ártalmas bogarakat, mint például tetűt, bolhát 's t. ki lehet irtani.

Ujabb korban több orvos gyökerét a' köszvény ellen hatalmas szernek találta, de ahhoz nem értő' kezéből káros lehet.

Zásza kikericsnél kisebb a' *homokkikerics* (*C. arenarium*), melly szintén mérges hatású.

BOROSZLÁN. (*Daphne*).

8 himes, 1 nős. Csészéje színes, bokréta alakú, tölcséres, négy metszésű, a' himeket bezárja; bokrétája nincs; bogyója egy magvú.

Farkas boroszlán.

(*Farkas hárs*: *Daphne mezereum*. L. *Gemeiner Seidelbast*, *Kellerhals*; *Włcj liko*).

12-dik kép. Ezen alacsony cserjének gyökere nagy és ágas. Szára szürke kérgű; ágai venyigések; mellyeken a' virágok elejénte hármásával füzéresek, később az ághegyek tovább nőnek, meglevelesednek 's a' virágok az ág' oldalára esnek. Levelei láncsásak, lehullók; bogyója skarlátpiros. Lakik hegyeken, az erdőben, februar' végével 's martiusban virágzik.

A' csipős éles mérgek közé tartozik. Gyökere, héja, bogyója belsőleg tartós hasfájdalmat, száj-összehúzást, forró lázt okoznak; szintén izzadást, hányást, hasmenést, belgyuladást 's végtére halált is következtetnek.

Külsőleg kis mennyiségben veresíti a' testet, nagyobb adagban hólyagot hűz és sebet csinál.

A' szarvasmarha ennek evése után vérrel ganajol; a' méhek virágából, bár szép és kellemes illatú, mézet nem szíznak.

Ennek kivált szép bogyóitól igen kell óni a' gyermekeket, melyekből 8 — 10. szem halálos lehet. Ellenszerül szolgálhatnak azok, mik a' zászpa kikericsnél mondattak.

Nálam Vidéfalván 1836-ban április hónapban egy falusi 6 éves gyermek, cseresznyének tartván bogyóit, négyet lopva a' kert' sorompóin keresztül leszakított 's azokat nagy vágygyal megette. Csak hamar rémitő ordítások közt gyomorcsikarásról és szájégetésről panaszkodván, magát kinjában a' földön hányta vetette. Szerencséjére hon valék 's értésemre esvén az ártatlan fiúcska kinos állapotja, miután többszöri szelid kérdéseimre megvallotta, hogy apró cseresznyét evett, betegsége' okát kitudván, házi gyógyszer-táracskából 1 szemernyi hánytató borkövet egy kanál vízben beadák neki 's a' még meg nem emésztett, sőt jól meg sem rágott bogyókat $\frac{1}{2}$ óra múlva kimondhatlan örömemre kihányta. Többszöri hányás után tiszta sós és zsíros marhahús-levest adtam neki inni, mi egynéhányszor meghajtotta. Másnap reggel teljes épségben az utcán szaladozni láttam. — Ezen csupa emberi kötelességből eredt munkálódásom' szerencsés következményének annyira örültem, hogy magamat szintén a' gyermek' új életadójának képzeltem.

Szép külseje miatt a' kertekbe is behozatott.

Szinte mérgesek a'

Babér boroszlán (D. laureola L.)

Havasi b. (D. alpina L.)

Szőrös b. (D. pubescens L.)

Henye b. (D. Cneorum L.)

CZILLÁR. (*Paris*).

8 himes, 4 nős. Csészéje 4 levelű, megmaradó; bokrétája 4 szirmű; szirmai a' csészeleveleknél keskenyebbek, megmaradók; porhónai hosszába nőttek a' himszálak' derekára; bogyója 4 rekeszű, sok magvú.

Négylevelű czipillér.

(*Párisfü; Paris quadrifolia; vierblättrige Einbeere, Wolfsbeere; Wranowec.*)

Gyökere tartós, sarjadzó; szára 4 — 10 hüvelyk magas, 4 levelű, 1 virágú; levelei körkörösök, épek, 3 — 5 inók, a' virág alatt gyűrűsen állanak; virága zöldes sárga; bogyója gömbölyű, kékes fekete, fényes. Teremsűrű bokrok alatt, árnyékos és nedves erdőkben; virágzik majushan és júniusban.

Az egész növény bódító csipős erejű. Kivált bogyója és gyökere igen gyanúsak, melyek hányást, gyomorgörccsöt, torokszáradást, hasmenést, kábulást okoznak.

Ellenszerűl használhatni hánytatót, később édes tejet vagy olajat.

Több állatnak, kivált a' tyúkoknak bogyói ártalmasak.

ROZSDABURA. (*Ledum*).

10 himes, 1 nős. Csészéje 5 metszésű, megmaradó, igen kicsiny; bokrétája lapos, 5 hasábú; tokja 5 rekeszű, tövön nyíló, sok magvú.

Mocsári rozsdabura.

(*Ledum palustre*. L.; *Sumpfporst, Sumpfrosmarin, Rissák.*)

21-dik kép. Mindig zöld cserje. Szára 2 — 4 láb magas; levelei szálasak, szegett szélűk, felül sötétzöldek, alól és az ágacskák rozsdás molyhosok; virági tömöttén sátorozók; szirmai fejeérek. Terem turfás helyeken. Virágzik majushan és júniusban.

Minden részei, de kivált levelei erős fűszerszaguk, keserűk, kábitók, melyek belsőleg nagyobb mennyiségben véve fejfájást, szédülést, émelygést 's nagy lankadságot okoznak. Ellenszerűl a' hánytató, később olaj, édes tej ajánltatik.

Némelly roszlelkű serfőzők, hogy italukat részegítőb-
bé tegyék, komló helyett használják; az ilyen italt, ká-
bulást, fejfájást okozót, sőt nagyobb mértékben véve, örült-
ségig részegítőt, büntetés alatt tiltani kell.

A' házi állatok közül csupán a' kecske eszi meg.

Szára 's leveleinek erős szaga a' ruhaszekrényekből
a' molyt elhajtja, kifőzött levével pedig a' szarvasmarhá-
ból és sertésből ki lehet irtani a' tetűt.

KAPOTNYAK. (*Asarum*).

12 himes, 1 nős. Csészéje 3 — 4 metszésű, a' mag-
zat felett állandó, színes; fogai behajló hegyűk: bokkrétá-
ja nincs; himszálai a' porhonoknál feljebb kinyulnak; bi-
béje nagy, 6 karélyú; tokja bőrhéjú, 6 rekeszű, sok
magvú.

Kerek kapotnyak.

(*Mogyoróalja*; *Asarum europaeum* L.; *Haselhourz*;
Kopitnyk.)

4-dik kép. Gyökere tartós, terjedő; szára csak egy
tenyérszerű, tövén pikkelyes; levele kettő, hosszú nyelű,
vesealakú, szőrösödő, fölül fényes; azok között virága 1,
szőrös, kívül barnás zöld, belől sötét vérszinű. Erdőben
bokros helyen terem. Virágzik martius — , aprilis — , ma-
jushan.

Az egész növény erős fűszerillatú 's éles émelygős
ízű, belsőleg véve hányást okoz, nagy mennyiségben a'
gyomrot gyulasztja és igen veszedelmes lehet. Gyökere 's
levelei kiváltkép' erős hatásúak, melyek illő adagban
hánytatónak 's prűszköltető szernek használtatnak. Tudat-
lan' kezéből mindazáltal nem tanácsos vele élni.

Linné gyökerét az ipecacuanhaéhoz hasonlítja 's azt
mondja, hogy finomul összetörve hányást, vastagon ösz-
szetörve pedig hasmenést okoz. Ellenszerül szolgálhatnak
a' savanyú italok, tej és olaj.

MEGGY. (*Pruni species*).

20 himes, 1 nős. Csészéje alsó 5 metszésű; bokré-tája 5 szirmú; bibéje oldalt csorba; csontárja sima vagy ránczos héjú, párkányos szélű, nem lyukacsos.

Borostyán meggy.

(*Prunus laurocerasus*. L.; *Kirschchlorbeer*; *Bobkowá wissné.*)

Mindig zöld cserje, 4 — 12 láb magas; levelei to-jáskerek láncsásak, ritkás fűrészesek, babérfa' leveleihez hasonlók, aljon két íkrások, bőrtapintatúk, fényesek; vi-rági fürtösek, fejeérek, a' leveleknél rövidebbek, bogyói gömbölyűk, feketék, kopaszak. Hazája Ázsia; magyar tengerparton szabad ég alatt is tel; virágzik majus-, ju-niusban.

A' borostyán meggy a' legnagyobb csipős rágó mér-get foglalja magában; virági, bogyói 's levelei kellemetes szagúak, de izők a' keserű mandolához hasonló. Az ebben foglaltató keserű mandolaanyag, ha olajnak főzetik ki, po-rorszavnak (*Blaußure*) neveztetik, mely a' legerősebb nö-vényméreg. Ez olly veszedelmes, hogy néhány csepp bel-sőleg véve a' legerősebb embert is minden görcs, rángató-zás nélkül hirtelen megöli.

Ellenszerül, ha belőle nem nagy adagot nyelt el a' szerencsétlen beteg, legjobb, de azonnal, hánytatót bead-ni, mire édes tejet, olajat 's nyálkás italokat, eczetet, kávét kell inni 's minél előbb orvosért küldeni. De ha nagy volt a' bevett mennyiség, ez mind késő, mivel a' szeren-csétlen azonnal is meghalhat.

Ebből két csepp megölte a' tengeri nyulat; 4 — 5 csepp még a' kigyót is megöli.

Szükség itt megjegyezni, hogy az őszi és nyári ba-raczkmag, cseresznye-, narancs- és citrom-, mandolamag' hártyáiba, szóval minden keserű magvakban, melyek ke-serűmandola szagúak, találtatik szintén a' mérges porosz-

sav-anyag. E' szerint a' nevezett gyümölcsfajok' maghártyáit, melyek károsak, sőt nagyobb mennyiségben halálosak is lehetnek, szorgosan kerülni kell. Az orvosok egyébiránt illő kis adagokban, célirányosan használva, vele több betegséget meggyógyítanak.

TAKTA. (*Actaea*).

Sok himes, 1 nős. Csészéje 4 levelű, lehulló; bokré-tája hosszúnyakú, 4 — 6 szirmú, lehulló; himszálai fölül szélesebbek; bogyója egy rekeszű, sok magvú; magvai fél kerek.

Békabogyó takta.

(*Actaea spicata*, L.; *Gemeines Christophskraut*; *Samorostljik*).

Gyökere tartós, vastag, rojtos; szára 1 — 2 láb magas, felálló, kopasz; levelei nagyok, hosszú nyelűk, hármasak, a' felsők kétszeres szárnyaltak; levelkéi tojáske-rek vagy szives láncsásak, bevagdalt füreszesek; virági tojásdad fürtökben, a' szár- és ághegyeken fejérek, bogyói fényes feketék.

Nedves és árnyékos hegyi erdőkben lakik; majusban, juniusban virágzik.

Némelyek ugyan kételkednek mérges hatásáról, mások mindazáltal méltán annak tartják. Gyökere és levelei hólyagot húznak a' testen; belsőleg véve pedig, kivált nagyobb mennyiségben, hányást, hasmenést okoznak; bogyói dühösséget következtetnek.

Lágymeleg tej, olaj belsőleg véve 's olajkristályok sikerrel használtatnak.

MÁK. (*Papaver*).

Sok himes, egy nős. Csészéje két levelű, nyiláskor leesik; bokré-tája 4 szirmú; bibéje nagy, kerek, szárat-

lan, a' magzaton fekszik, tokja 1 rekeszü, a' megmaradt bibe alatt lyukadozik ki.

Kerti mák.

(*Papaver somniferum*. L.; *Garten-Mohn*; Mak.)

Gyökere 1 nyári; szára 1 — 4 láb magas, kopasz, sok virágú; levelei szárölelők, bevagdaltak, egyenetlen fogasak; tokja tojásdad, sima.

E' növény' megsértett részeiből fejér, kábító erejű tej szivárog. Eredete ázsiai; hazánkban eledel végett mezőn, szépségeért pedig kertekben is termesztetik; virágzik június-, júliusban.

Ezen különben igen nagy hasznú 's jó eledelt adó növény' némelly részei is bizonyos időben károsak, sőt nagyon veszedelmesek lehetnek. A' kerti máknak nyers korában minden részében, de kivált fejében kábító 's elaltató mákonynedv van.

A' keleti népek a' kerti mákot és pipacsot csupán mákony vagy opium, keletieknél maszlak, nyerhetésért nagy szorgalommal mivelik, 's olly nagyra növesztik gyakran fejeit, hogy egybe két font víz is elérhet. Minél nagyobbra nő a' mákfej, annál több mákonyt ad, mellynek készítése következő.

Midőn a' mák már elvirágzott, de fejei még zöldek, ezeket este vékony tüvel meg kell szurkálni, de csak felületesen, hogy a' magot burkoló hárták sértetlenül maradjanak. Éjszakán át a' fejér tejnedv kiizzad, másnap reggel megsűrűdik, mit a' mákfejeokről vigyázva vékony késsel le kell vakarni, csomóba összenyomogatni 's mákvagy dohánylevelekbe takargatni és rakásra rakni. Hozánk ezen igen nagy hasznú, de visszaélések mellett gyakran káros anyag Natoliából, Persiából 's Aegyptomból hozatik.

A' czéliránytalanul 's talán meg nem szokottaknál orvos nélkül bevett mákony' hatása az embereken 's állato-

kon következendő: a' szemfény kitágul, az ütér lassú, a' test meghidegül, szomjúság, csüggedtség, eszméletlenség, álomosság állván be; mire hortyogás, nyitott szájjali lélekzés, hátmerevedés, mozdulatlanság következik 's t.

Ellenszerűl, de minélelőbb, míg orvos hivatik, legjobb használni: hánytatókat olajjal vagy vajjal 's később fekete kávé eczettel keverve.

Mahomed a' borított megtiltotta, e' helyett számos követői rendes itálnak a' mákonyt egész részegségig használják. Ezen életrövidítő szokás olly útálatos, sőt még útálatosabb, mint a' bor, ser, vagy pálinka általi megrészegezés.

A' keleti műveletlen nép annyira rászokott a' mákonyitalra, hogy ha egy ideig nélkülözi, megbetegszik, sőt vannak esetek, hogy többen meg is halnak.

Midőn a' mákonyyal élni szokott ember ezt beveszi, részeg lesz, benne a' földi szenvedély igen nagy hatalomra emeltetik, a' katonát vitézzé, a' kereskedőt nyerekedővé, a' papot szentté, a' költészt fejedelmi verselővé teszi 's t., szóval a' mákony kis időre a' lelki és testi erőt magas fokra emeli, de hamarjában nagy lelki és testi gyengeséget hágy maga után. Az ábrázat összeránczosul, a' szemek mélyen beesnek, az egész bőr kékes, minden tagok gyengék, a' szem meghomályosul, az öntudat elszunnyad, a' lelki élet tompává lesz.

Nemcsak a' mákony veszedelmes, hanem a' növény' szára, levelei, sőt száraz fejei is mérges hatásúak. E' szert igen hibáznak az anyák és dajkák, ha a' gyermekeknek, kik aludni nem akarnak, ezek' forrázatából inni adnak. Sziléziában, Lippehnében 1827-ben egy 5 hetes gyermek, kinek, hogy lecsendesítsék, tejhen kifőzött száraz mákfejitalt adtak, minden orvosi segítség' ellenére 24 óra múlva meghalt.

A' mák azonban orvosi, gazdasági és gyári tekintetben igen hasznos. A' mákonyt az orvosok számos beteg-

ség ellen, nevezetesen görcsökben, dermenetekben, eb-dühkórban, dühös bolondságban 's egyebekben illő adagokban nagy sikerrel használják. A' száraz mákfej' főzete kellemetesen elszenderítő lábvíz gyanánt használtatik.

A' mákmag, mellyben semmi mérges részek nincsenek, embernek, madaraknak jó csemegeétel. Lehet belőle igen jó egészséges olajat készíteni, melly ha kisajtolatik, a' felmaradt pogácsa a' tehénnek igen hizlaló és bő tejadó eledele; megszáradt kórója pedig jó tartós fűtő.

GÓDIRCZ. (*Chelidonium*).

Sok himes, 1 nős. Csészéje 2 levelű, lehulló; bokrétája 4 szirmú; tokja szálás, beczőalakú.

Czinadonia gódircz.

(*Nagy fecskefű, ebtej; Chelidonium 'majus. L.; Grosses Schöllkraut, Gemeines Schöllkraut; Krwawnjk.*)

8-dik kép. Gyökere tartós; szára 1—3 láb magas, szőrös; levelei szárnyaltak, sokképen bevagdalt karélyosak, alól fakók; virági ernyősek. A' növény megsértetvén, sárga csipős tejet bocsát, falak alatt árnyékos helyeken, sövények mellett, söpredékeken, emberlakhoz közel terem; majustól augustusig virágzik.

Az egész növény tele van éles, keserű, égető, sárga, bűdös tejlével, melly külsőleg rágó erejű és sokak által a' szömölcs' és tyukszem' elhajtására sikerrel használtatik. Belsőleg véve hasmenést, iszonyú gyomorgyuladást, sőt halált is okoz. Ellenszerül szolgálnak azok, mik a' konytvirágnál ajánlottak.

Ide tartoznak egyéb, szintén mérges rokonfajai:

Szarvas gódircz (Ch. corniculatum L.)

Korcsos g. (Ch. hybridum L.)

Fakó g. (Ch. glaucium L.)

SARKVIRÁG. (*Delphinium*).

Sok himes, 1 — 3 nős. Csészéje bokrétaalakú, 5 levelű, lehulló, felső levele sarkantyús; szirma 1 — 4, a' felsőnek sarkantyúja a' csésze' sarkantyújába dugva; tokja 1 — 3 — 5.

Mezei sarkvirág.

(*Szarkaláb; Delphinium consolida*. L.; *Feld-Rittersporn; Østrozza*).

Gyökere 1 nyári; szára 1 — 2 láb magas, terpedt ágú, kopaszka; levelei vékony sallangokra hasgattak; a' felsők nyeletlenek; virági fürtösek, kékek; kocsányi a' murváknál hosszabbak; csészелеvelei sarkantyúnál rövidebbek; tokja 1, kopasz. Terem gabona közt és szántóföldek' szélein. Szépségeért a' virágos kertekben is termesztetik. Virágzik majustól augusztusig.

Virága's magva csipős erejénél fogva hanyást, hasmenést és görcsöket okozhatván, bár ugyan nem nagy méreg, de a' mennyiben a' czukrárszok és szakácsok szép virágát némelly sütemények' festésére használják, ettől őrizkedni kell. A' tetűt megöli 's e' szerint tetűzsirt vagy tetűport készítenek belőle. Virágának pora gilisztaölő és a' nyavalyatörés ellen használtatik.

SISAKVIRÁG. (*Aconitum*).

Sok himes, 3 nős. Csészéje nincs; bokrétája egyenetlen, 5 szirmú, felső szirma nagy, sisakalakú, előre borúl, abban két kocsányon álló csuklyás pilis; tokja 3 — 5 beczőalakú.

Katika sisakvirág.

(*Tetűfü; Aconitum napellus*. L.; *Wahrer Eisenhut. Gemeiner Sturmhut; Omeg*).

2-dik kép. Gyökere tartós, répás; szára 1 — 3 láb magas, alig ágas; levelei fényes zöldék, tenyeresek;

virági fürtösek, kékek; bokréta sisakja domború; ajkai láncsásak, felnyúlók, kétfogúk; pilissarkantyúja kissé hátra görbült, rövid, tompa. Terem magasabb hegyeken. Juniustól augusztusig virágzik.

Hazánkban részint hegyeken vadon terem, részint szépsége végett más hasonló fajaival a' kerteket ékesíti. Minden részei, de kivált gyökere, igen mérgessek. Levelei' vagy gyökere' megrágása 's elnyelése után a' nyelv szélhűdésbe jő, a' test megmerevedik, hozzá járulván belső égetés; szédeltetés, émelygés, nyálfolyás, hányás, puffadás, fejfájás, általános testizzadás, féloldali szélhűdés, sőtétkéék foltok az arczon, végtére kínos halál. Nemcsak belsőkéép' véve veszedelmes, hanem külsőleg is, ha nedve sebekbe járul, verességet, égetést 's hólyagot okozván, káros lehet. A' lónak, szarvasmarhának, kecskének, juhnek, farkasnak szintén halálos mérég, 's azon állatok, melyek ennek evése után talán életben maradnak, többnyire húzamos órákig nyálfolyásban 's hányásban szenvednek, míg egészen ki nem tisztulnak. Némelly durvább nemzeteknél, például Sibiériában, sokan nyilaik' hegyét e' növény' porrá tört gyökerével megmérgezik 's ezekkel elég embertelenül emberekre, állatokra vadásznak. Sebet ejtven ezzel a' testen, ez megkékül, megdagad 's ha korán eleje nem vétetik, halált következtet.

Bekövetkezvén a' megmérgezés, ha külsőkéép' történt, legjobb a' sebet erős lúggal mosni vagy kiégetni. Ha pedig belső vétel által történt volna, a' beteggel vajjal kevert sok lágy meleg vizet kell itatni, vagy egyéb a' bevezetésben ajánlott hánytató szereket adni 's a' hányás' bekövetkeztével édes tejet, vagy árpakása-levet kell inni 's mindenestre, minél előbb orvosért szükséges küldeni.

Rettentő káros hatása mellett okos orvos' kezéből kivonatban köszvény és szélhűdés ellen nagy sikerrel használtatik.

Ezen nemből figyelmeztetnem kell még következő igen mérges fajokra:

Farkasölő s. (*A. lycoctonum* L.)

Kucsmás s. (*A. cammarum* Jacq.)

Méregölő s. (*A. anthora* L.)

Sugár s. (*A. neomontanum* Willd.)

Nyúláng e. (*A. tauricum* Willd.)

Kétszínű s. (*A. variegatum* L.)

HÉRICS. (*Adonis*).

Sok himes, sok nős. Csészéje 5 levelű, lehulló, bokrétája 5 — 15 szirmú, töven pikkely vagy gödröcske nélkül; magva sok, rövid hegyű.

Tavaszi hérics.

(*Adonis vernalis*. L.; *Frühlingsadonis*; *Slawaček*.)

3. kép. Gyökere barna, több fejű, hosszú rojtos; szára 4 — 12 ujnyi magas, alig ágas, ritka szőrös; sürün leveles; levelei szárölelők, sokszor szárnyasan hasgattak; sallangjai czérnaszálasak; virága nagy, sok szirmú, sárga; csészéje szőrösödő; magvai horgas végűek. Terem száraz dombokon, ritkás ligetekben, kivált mészföldön; virágzik aprilisben, majusban.

Az egész növény csipős mérge, de kivált gyökere, mely belsőkép' véve hasmenést, görcsöket, gyuladást, rángatódást, lassú üteret okoz; vigyázatlanul vagy nagy mennyiségben véve veszedelmes lehet.

Ellenszerül a' savanyú italok itt rosztat tennének, ezek helyett vékony szappanvizet, olajat, vagy tejet kell azonnal itatni a' beteggel.

Egyébiránt ez a' gyengébb mérgek közé tartozik.

Ennél közönségesebbek szintén mérgesek: a'

Nyári h. (*A. aestivalis* L.)

Őszi h. (*A. autumnalis* L.) és

Lángszín h. (*A. flammea* Jacq.), melyek mind veres virágúak.

SZIRONTÁK. (*Ranunculus*).

Sok himes, sok nős; csészéje 5 levelü, lehulló, bokrétája 5 's több szirmú, belől fényes; minden szírom' tövén van egy kis gödröcske, pikkely vagy csucsorodás, magvai rövid, egyenes vagy horgas hegyűek.

Torzsika szironták.

(*Latorkoldús, vízi méreg; Ranunculus sceleratus*. L.; *Blasenziehender Hahnenfuss; Prijsfferñj.*)

25. kép. Gyökere 1 nyári; szára 1—3 láb magas, vaskos, bürdös, sok virágú; levelei kopaszak, az alsók tenyeres szabású, 3 karélyosak, bevagdalt csipkések, a' felsők 3 hasábú, sallangjai szálasak; szirmai világos sárgák, a' csészével egyenlők; termése füzéres, sok apró magvú. Terem nedves réten, gödrökben, sánczokban, majustól szeptemberig virágzik.

Minden részei csipős mérgesek. Belsőleg véve szájegetést, nyálfolyást, gyomorfájdalmat, bélgyuladást, félrebeszélést, ájulást 's halált is okoz.

Ellenszerül nagy mennyiségben olaj', édes tej', vaj' 's lágymeleg víz' ivása ajánlatik.

Már maga a' szírtúzott vagy kifőzött növény' gőze 's fölemelkedett párája erős csipősségénél fogva az orrot és szemet veszedelmesen izgatja, a' szem' izmait rángatózásba hozza, 's a' fejet elkábitja. Széztúzott friss levelei a' bőrön hólyagot húznak, 's nehezen gyógyítható sebeket csinálnak.

Némelly országokban a' koldúsok mesterséges sebek' készítésére használják.

A' marha csak szárazan, széna közt, eszi meg.

Számos rokonságai, kivéve a' saláta szirontákat (*R. ficaria* L.), mind csipős mérgesek; kiváltkép': a'

Gyilkos sz. (R. Thora L.)

Nádi sz. (R. lingua L.)

Lángos sz. (R. flammula L.)

Réti sz. (R. acris L.)

Boglárka sz. (*R. repens* L.)

Gumós sz. (*R. bulbosus* L.)

Ujas sz. (*R. aconitifolius* L.) 's t.

KÖKÖRCSIN. (*Anemone*.)

Sok himes, sok nős. Levélgallérja 3, gyűrűsen álló, hasgatott vagy ujason füzött levelekből áll; csészéje nincs; bokréája 5 — 15 szirmú; magva sok, a' nősár megmarad rajta.

Mezei kökörcsin.

(*Anemone pratensis*, L.; *Pulsatilla pratensis* Mill.; *Wiesen - Küchenschelle*, *Wiesen - Windröschen*; Konj flec.)

24. k. Gyökere tartós. Szára 5 — 8 ujnyi magas, ágatlan, egy virágú, a' levelekkel együtt gyapjas; gyökérlevelei kétszerszárnnyaltak; levelkéisallangósak; sallangjai szálasak, bevagdalt fogasak: levélgallérja hüvelyező, sallangjai ujason füzöttek; virága lefüggő; szirmai 6, kifordult hegyűk, kívül gyapjasak, belől bíborfeketék; magvain a' nősár hosszú, és szőrös farkká válik. Száraz réten, dombokon, hegyeken terem. Áprilisban virágzik.

A' csipős mérgek közé tartozik. Minden részei belsőleg véve nagy fájdalmat és összehúzást okoznak a' szájban, torokban és gyomorban; mire izzadás, hányás, hasmenés, bélgyulladás 's könnyen halál is következik. Külsőleg a' bőrön hólyagot hűz és sebeket csinál.

Ellenszerül, ha a' növénytől hányt volna az ember, legjobb édes tejet, olajat, vagy árpadara-levet nagy mennyiségben inni.

E' nemből még mint mérgesek említendők:

Leány k. (*Anemone pulsatilla* L.)

Boglár k. (*A. ranunculoides* L.)

Berki k. (*A. nemorosa* L.)

Erdei k. (*A. silvestris* L.)

BÉRCSE. (*Clematis*).

Sok himes, sok nős. Csészéje nincs; bokrétája 4 szirmú, ritkán több; magvai hosszú, szőrös farkúak.

Lótorma bércse.

(*Clematis erecta* L.; *Steife Waldrebe*; *Plamjnek*.)

Gyökere tartós; szára 3—4 láb magas, felálló, kórós, nem kapaszkodó; levelei szárnyasak; levelkéi tojászkerek láncsásak, épek, ritkán 2—3 karélyosak, kihagyzottak; virágl ernyős fürtösek, fejérek, felálló; magvai tojásdadok, kopaszok, gyapjas girbegörbe farkúak. Terem kövecses helyeken, erdők' szélein 's bokros réteken. Junius — augusztusban virágzik.

Minden részei rágó és hólyaghúzó nedvvel bírnak, száradás által azonban a' növény ezen erejét nagyobbára elveszti.

Belsőleg és külsőleg úgy hatván az emberre, mint a' szíronták, megmérgezés' esetén az ott ajánlott szerekkel lehet élni. A' család koldúsok vele mesterséges fekélyeket csinálnak testükön, hogy annál nagyobb könnyörületességet gerjesszenek.

Szintolly rágó nedvű fajok:

Iszalag b. (*C. vitalba* L.)

Szűk levelű b. (*C. angustifolia* Willd.)

Ép levelű b. (*C. integrifolia* L.)

HÚNYOR. (*Helleborus*).

Sok himes, sok nős. Csészéje 5 levelű, néha színes; bokrétája 5—10 szirmú; szirmjai 2 ajkúak, csővesek, tokjai 1 rekeszűk, sok magvuk; magvai 2 sorúak.

Fekete húnyor.

(*Helleborus niger* L.; *Schwarze Niesswurz*, *Christwurz*; *Čemerice*.)

18.k.Tő-kocsánya leveletlen, legtöbbször 2 virágú; gyökérlevelei bőrtapjuntatúak, fényesek; nyelei 2 águak, az ágak'

belső oldalán ülnek a' levélké, melyek végükön fogasak; virági fejérek. Gyökere kitartó, több fejű, barna. Árnyékos erdőkben nő. Januártól martiusig virágzik.

E' növény, mely a' csipős, kábító mérgek közé tartozik, kivált gyökerében veszedelmes, éles méreggel bír. Belsőleg véve nagy hasmenést, görcsöket, hányást, gyuladást, rángatózást, halált is okoz.

Ellenszerűl a' megmérgezésnél eczetet, vagy más savanyokat nem tanácsos adni; egyébiránt vékony szappanviz, olaj, édes tej 's árpadaralé, addig, míg orvos hivatik, igen ajánltnak. Száritott és porrá tört gyökere tüsszentő szernek használtatik. Ezzel mindazáltal igen vigyázva kell élni, mivel kivált a' gyenge mellű és vérköpesben szenvedők könnyen örökre kiprűszkölhetik magokat a' világból.

Dr. Kolbani Bécsben egy vendéglőben maga tapasztalta, midőn egy gyenge mellű ember, ki kissé többet ivott, egy más jelenlevőtől burnótot (tubákot) kért; ez szelenczéje' egyik részével, melyben fekete hunyorpor volt, megkínálta őt, mire a' kérő olly erősen kezdett prűszkölni, hogy orrán száján jött ki a' vér, 's 20 óra alatt meghalt.

Morgani azt mondja, hogy egy ember $\frac{1}{4}$ lat fekete-húnnyort vett be, 's erre azonnal rettentően hányt, rémitő hasfájásban szenvedett, 's 8 óra alatt meghalt.

A' húnnyor' többi, szinte mérges fajai:

Zöld h. (*H. viridis* L.)

Piros húnnyor. (*H. purpurascens* W. K.)

Bűdös h. (*H. foetidus* L.)

Téli h. (*H. hyemalis* L.)

GYÜSZÜVIRÁG. (*Digitalis*).

Két főbb himes, magrejtős. Csészéje 5 hasábu, egyenetlen; bokkrétája harang- vagy gyűszűalakú, ferde szájú, 4 karélyú vagy fogu; porhonai két hasábú; tokja kihegyezett, kopácsai behajlók, rekeszt képzők.

Piros gyűszűvirág.

(*Kerti gyűszűvirág. Digitalis purpurea. L.; Rother Fingerhut; Naprstnjč.*)

14. kép. Gyökere 2 nyári. Szára 2 — 4 láb magas, borzas; levelei tojásdad láncsásak, eres ránczosok; csipkések, alól bolyhosak, az alsók nyélre futók; virágszirtjei az ághegyeken egyoldaliak, csészehasábjai tojáskerek, hegyesek; bokréája tompaajkú; felső ajaka csorba vagy ép, piros, belől szőrös és babos, mint a' lepke' szárnya. Terem sziklás hegyi erdőkben, és szép virága végett a' kertekben is neveltetik. Juniustól augusztusig virágozik.

Minden részei kellemetlen keserűk és égetők ugyan, de nem minden időszakban. Virágzaskor majd egészen izetlen. Levelei legmérgeesebbek; ezek' kifőzött, éles erejű leve az ebet elálmosítja, szélhűdésbe hozza, 's végtére rángatózások közt megdöglestti. Szintén más állatoknál is halált okoz. Belsőleg nagy adagban véve az emberben szédülést, hányást, hasmenést, in- és tagreszketést, hideg borzadást, szemkáprázást, izzadást, nyálfolyást okoz; továbbá a' nyelvű géget és gyomrot kiséhesíti, a' vizelletet vérhugyozásig hajja és görcsök közt az embert megöli.

A' megmérgezés után legjobb azonnal hánytatót venni! később olajat, tejet, savanyokat, vagy árpadara-levet.

Minden mérges hatása mellett mindazáltal értelmes orvos' kezéből véve sok betegség ellen hatalmas gyógyszerül szolgál. Már a' régiek sikerrel használták kifaesart levelei' levét a' mirigyek ellen. Ujabb időkben pedig a' vízkórság, nyavalyatörés és egyéb betegségek ellen használtatik. Többeknél e' növénnel az örültség is kigyógyított. Ahoz nem értő' kezéből használtatva mindazáltal halálos lehet, azért orvos nélkül sohasem tanácsos vele élni.

Németthonban egy nőnek, ki vízkórban sinlett, orvos a' piros gyűszűvirágból 3 levelet

fűzön ki theának, 's ezt napjában többszörre igya meg. A' beteg e' szernek elejénte alig látszó sikerét tapasztalván, azon szerencsétlen gondolatra jött, hogy a' rendelt 3 levél helyett egy egész marek levelet főzött meg, 's ezt megitta. Következése rettentő vala. A' beteg rövid idő múlva eszméletét elveszté, rettentően feldagadt 's iszonyú görcsök közt meghalt. Miután az orvos világosan csak 3 levelet rendelt neki egy egész napra, a' szerencsétlen tulajdon esztelensége 's tudatlansága' áldozatja lett.

E' fajból szinte mérgesek hazánkban:

Vajszinü gy. (*D. ochoreluca* Jacq.)

Rozsdás gy. (*D. ferruginea* W. K.)

Gyapjas gy. (*D. lanata* W. K.)

Sima gy. (*D. laevigata* W. K.)

Barnuló gy. (*D. fuscescens* W. K.)

KORNILLA. (*Coronilla*).

2 falkás, 10 himes. Csészéje 2 ajakú, felső ajaka 2 összeragadt fogu; bokrétájának vitorlája alig hosszabb a' szárnyaknál, czikkhüvely egyeneske, czikkelyei egyegy magvuk.

Tarka kornilla.

(*Coronilla varia* L.; *Bunte Kronwicke*, Wenečnjč.)

Szára fűnemű, megdülő; levelei páratlan szárnyasak; levelkéi láncsásak, kopaszok, szálkavégük, az alsak közel a' szárhoz, czikkhüvelyei hengeresek, felálló; virági tarka veresek.

E' csinos növény vetések' szélein, száraz kaszálókon és utak mellett nagy mennyiségben nő. Junius, juliusban virágozik. A' szarvasmarha nyers korában meg nem eszi, száraz állapotjában mindazáltal káros következés nélkül él vele. Nagy mennyiségben az embernél hányást 's hasmenést okoz. Két 10 — 11 éves leánykának Wittenbergában hideglelés ellen vidra eleczke (*Menyanthes trifoliata*) helyett tudatlanságból ennek kifacsart nedvét egyegy evő

kalánnal adták; 2 órával ezután mindketten émelygésről panaszkodtak; mire csak hamar hányás, eszméletlenség, görcsökkel 's rángatózásokkal következett. 4 óra múlva a' bevétel után mindketten meghaltak. Testök' felbontásánál gyomruk gyuladt állapotban találtatott.

Ellenszerül olajat, édes tejet kell belsőleg venni, míg orvos hivatik.

SALÁTA. (*Lactuca*).

Együtt nemző, egyenlő nős. Vaczka kopasz; csészéje fedelékes, hengeres; pikkelyi hártvás szélük; virágocskái félszeresek; bóbája szőrös, száras.

Keszeg saláta.

(*Vad saláta, disznó saláta; Lactuca scariola* L., *Wilder Salat, Sausalat, Zaun-Lattich; Swinſky ſáldt.*)

7-ik kép. Gyökere egy vagy két nyári; szára 2 — 4 láb magas, alol kemény szőrrel borzas, felül kopasz; virági bugásak, halavány sárgák; levelei éllel felfordultak, fulánkos gerinczük, szárölelők, kúczoros szárnyasan hasadtak, a' felsők nyilas lánésásak; magva barna. Terem szemétdombokon, berkekben, szántóföldek, utak mellett; virágzik július- és augusztusban.

Az egész növény kivált virágzó állapotjában megsértetvén mérges fejer tejet bocsát magából, melly külsőleg hatván az emberi testre gyulaszt, belsőleg véve pedig kábító. Legjobb ellenszerek a' hánytató, mellyre később tejet 's erős kávét lehet inni. Ennek levelei' evésé-től mindenki örzikdjék,

A' mérges saláta (*Lactuca virosa; Gift-Lattich*) újabb füvészek által, mint lényegesen nem különböző, az előbbivel egy fajnak tartatik.

FÜTEJ. (*Euphorbia*).

Egylaki, egy hímes. Közös csészéje hasas, 1 tagú, 5 metszésű; karimáján szíromalakú többnyire 5 ikrák

vannak mellyek vagy épek vagy két szarvuk; himszálai 4 — 12, mellyeknek külön csészéje pikkelyekből áll; közepett nő a' kocsányos magzat, melly 3 nő; az anyaszár' bibéje 2 ágú; tokja 3 rekeszű, 3 magvú.

Farkas füte

(*Szettyin* vagy *kutyatej*; *Euphorbia Cyparissias*. L. *Cypressen Wolfsmilch*; *Hundsmilch*; *Wicj mélé*).

15-ik kép. Gyökere kitarató; csészéikrája 4, fél holdalakú, két szarvú; ernyője sok ágú, azután kétkét ágú; kis galléri szives veseformák, épek; levelei szálasok, nyeletlenek, épélük, kapaszk, az ágakon serteszálasak; gyümölcse kopasz szömölcsös.

Hazánkban nagy mennyiségben terem miveletlen éssovány földön, utak körül és száraz kaszálókon. Majustól júliusig virágzik.

Az ebből, törés vagy vágás után kiszivárgó éles erejü fejer tej külsőleg a' testen daganatot, gyuladást, hólyagot és sebet csinál, belsőleg véve pedig hányást, gyomorgyuladást, hasmenést, torokban égetést, nagy vérköpést, 's halált okoz.

Legjobb ellenszer a' hánytató, később édes tej 's t.

A' magvában találtató olaj még sokkal károsabb.

Több évvel azelőtt Husen-Albisban, Schweizban, néhány gyermek e' növény' magvából, melly az ut mellett volt, evett; csak hamar iszonyú hasfájást kaptak, mire hányás és hasmenés következett, közönséges elgyengülés, sótt elmezavarodás' jelei is mutatkozván. Csupán a' korán hitt orvos' segítségével mentettek meg a' veszedelmes haláltól.

Külsőleg e' növény' tejét a' szömölcs', bibircsók' és tyúkszem' elhajtására sikerrel használják.

Elvetemült koldulók által gyakran használtatik mesterséges testi fekélyek' készítésére, mellyekkel a' népet könyörületességre birni kívánják.

Különös, hogy belsőleg az embernek méreg, a' kecske, juh mindazáltal egészen, a' galamb 's némely más madarak pedig magvát minden kár nélkül megeszik. Tapasztaltatott azonban, hogy bár halálos következés nélkül eszik meg a' juhok és kecskék, az ilyen tejből készült, túró mindazáltal az embernek káros.

A' méhek, ha mézet szíznak virágából, megdöglenek. Egyébiránt vannak több bogarak' hernyói, melyek e' növényfajon élnek és bogárrá kifejlődnek.

Sok rokonfajai közül, melyek mind mérges tejüek, csak következőket említék.

Nagysár f. (E. lathyris L.)

Éklevelű f. (E. helioscopia L.)

Kissár f. (E. esula L.)

Baráczklevelű f. (E. amygdaloides L.)

KONTYTIRÁG. (*Arum*).

Egy laki, sok himes. Virágburka 1 tagú, alól öszszegöngyölt csuklyás, színes; közepén nő egyszeres, felül kopasz torzsa; virági elegyítve vannak terméketlen szálakkal; csészéjük és bokkrétájok nincs; legalsók a' nővirágok, szőrös bibéjü magzattal; azokon felül a' porhonok; bogyója egy rekeszű.

Mocskos kontyvirág.

Kontyos fű, borjúlábű; Arum maculatum L., Geflechter Aron, Zehrwurz; Aronoea brada).

5-ik kép. Gyökere gumós, fehér; torzsája 3 — 10 ujnai magas; levelei hosszú nyelűk, dárdás nyílalakú, épelűk, néha vérfoltosak; vállai lehajlók; torzsája a) buzogányalakú kékes veres, rövidebb a' zöldes fejér egyenes burkánál; bogyója b) borsónagyságú, skarlátveres. Virágzik aprilisben, majushan.

Hazánk' melegebb részeiben nedves helyeken, sővények körül, sűrű erdőkben 's árnyékos helyeken lakik. Magjáról és gyökeréről szaporítható. Minden részei, de

kivált gyökere mérgesek. Az ebből kifolyó tejszinű nedv, mely külsőleg okos orvos' kezéből hasznos húzó tapasztanak használtatik, olly csipős, hogy kis adagban is a' nyelvre tétetvén, egész nap kiállhatatlan égetést okoz. Ha pedig elnyeletik, iszonyú szomjúságra készítettén, csak hamar hányás, gyakran vérrel is, gyomorgörcsök 's később bélgyuladás következnek, minek könnyen halál lehet vége. Ellenszerűl lehet használni olajat, eczetet, vagy édes tejet. Fiatalabb korában erősebb, mint később. Az angolnók gyökerét 's leveleit szárítva és összetörve mosó szappan helyett használják.

Találtatik még e' nemből hazánkban: *Sárkány kontyvirág* (*Arum dracunculus* L.) mely szinte mérges.

GÖNYE. (*Bryonia*)

Egylaki, falkás. Csészéje 5 fogú; bokrétája 5 hasábú; hímzáilai 3 falkásak; nőszála külön virágban 3 bibéjű; gyümölcse gömbölyüded bogyo.

Büdös gönye.

(*Földi tök*; *Bryonia alba* L. *Weisse Zwinrube*; *Posed*)

Levelei szívesek, 5 karélyuak, fogasak, sömörös érdesek; virága egylaki fürtös; bogyói feketék, szára kapaszkodó, gyökere répás. Lakik sövények, bokrok mellett; virágzik juniustól szeptemberig.

Gyökere, kivált fris állapotjában igen éles ízű, belsőleg véve, hasmenést, hányást, szédülést 's nagyobb mennyiségben guladást okoz. Legjobb ellenszerűl szolgálnak a' savanyú italok, tej és olaj.

Ehez hasonló a' *kéllaki gönye* (*Bryonia dioica*), de bogyói veresek,

KENDER. (*Cannabis*).

2 laki, 5 himes. Az ugy nevezett virágos kenderen csupán hímvirágok vannak, melyeknek csészéje 5 hasábú, bokrétája nincsen. A' magvas kenderen, mely a'

hímkendernél sötétebb és magasabb, egyedül nővirágok találtaknak. Csészéje egytagú, ép, az oldalán nyílik; bokrétája nincs; nőszára kettő.

Közönséges kender.

(*Cannabis sativa* L.; *Gemeiner Hanf*; *Konopa*).

Gyökere egynyári; szára 3 — 4 láb magas; levelei ujasak, csipkések.

Hazája Keletindia és Persia, de honunkban is néhol elvadulva találják. Virágzik június és július hónapokban.

Haszna a' növénynek sokkal ismeretesebb, mintsem azt leírni szükségesnek látnám. Kiható és kábító gőze mindazáltal külsőleg hatván a' testre, egészségtelen. Nevezetesen ha a' kender közé valaki lefekszik, kivált éjszakának idején, nagy fejfájást kapván, elkábul.

Belsőleg véve részegítő ereje van, embernek marhának ártalmas, sőt veszedelmes is lehet. E' szerint az olyan viz' ivása, melyben a' kender ázott, keményen tiltatik. Szomorú példák vannak arra, hogy a' szarvasmarha, mely ilyen vízzel jóllakott, tulajdonosa' nagy kárára megdöglött. 'S ugyan ezen hatásánál fogva némely ázsiai lakosok részegítő italt készítenek belőle. Olaszországban, hol vastagabbra nő, az előkelő asszonyságok szárát sétabotnak használják.

SZÉLFŰ (*Mercurialis*).

2 laki, 9 hímes. Csészéje 3 hasábú; bokrétája nincs; himvirágban a' himszál 9 — 12. Porhonai gömbölyük 2 tagba szakadtak; nővirága 2 nős; tokja 2 golyójú, egyegy magvú.

Tartós szélfü.

(*Mercurialis perennis* L., *Ausdauerndes Bingelkraut*; *Бажанфа*)

Gyökere több évig tartó; sarjadzó; szára ágatlan, $\frac{1}{2}$ — 1 láb magas, szegletes; levelei tojaskerekűek, elle-

nések, csipkések, érdesek; himvirági 9 hímese; nővirági kotsányosak. Terem árnyékos erdőkben, sziklás romos helyeken; virágzik aprílishen, majusban.

Erős hashajtó, sőt gyakran nagy mennyiségben véve halált is okozó ereje levén, ettől mindenki őrizzék. Ellenszerül legjobb olajat, édes tejet használni.

Szomorú példák vannak, mellyek káros hatását bizonyítják.

Egy nő Némethonban salátának némelly növényeket szedett, mellyek között szélfű is volt; ezeket összefőzvéen egy kis zsiradékkal megöntötte vacsorára 's az övéivel megetette. Éjszaka, miután már mintegy 2 óráig feküdtek volna, egyik a' gyermekek közül igen megbetegedett 's csak hamar utána más kettő is. Az aszszony felkelt, gyermekeit a' tűzhöz vitte, a' hol alól felül kitisztulván, mintegy félóra múlva erősen elaludtak, mire a' nő lefeküdvén elalvék. A' férj 3 órával később ébredett föl mint különben, munkájára ment 's erős természetü levén egyebet nem érzett, hanem hogy álla nagyon sok ideig égett, mellyet gyakran friss vízzel mosogatott. Neje mindazáltal igen megbetegedett 's több napig kellett feküdnie. Egyik a' gyermekek közül 4 nap aludt a' nélkül, hogy föl lehetett volna ébreszteni; azután szemeit kinyitotta 's meghalt. A' többi gyermekek 24 óráig aludtak, annakutána hánytak 's alulról kiürítették, mi alkalmasint kigyógyulásukat okozhatta.

BORÓKA. (*Juniperus*).

2 laki, 1 falkás. Himbarkája tojásdad, bőrtapintatú félpaiszos pikkelyekből áll, mindenik pikkely alatt 3 — 6 összenőtt szálú porhonok vannak. Nőbarkája kisebb, többnyire 6 pikkelyekből áll, mellyek közül a' 3 alsó meddő, a' 3 felső pedig egyegy nős, a' magzatra forrad, meghúsosodik és bogyóalakú gyümölcs lesz; magva 3.

Nehézszagú boróka.

(*Lóczyprus*, *czyprusfenyő*; *Juniperus sabina* L.; *Sadebaum*, *Sevenbaum*; *Нѣтата*).

20-ik kép. Levelei aprók, ellenesek, 4 oldalra fedelékesek, tompák, ikrás közepük, a' szára ráfekvők, fiatal korukban hegyesek, a' szártól elnyilnak. Bogyója konya, fekete. Hol bokrosan, hol faalakban nő. Martiusban és áprilisban virágzik.

Már maga a' szaga is kábulást okoz; levelei éles keserű ízűk, belsőleg nagyobb adagban véve gyomorégetést, kólikát, véres széket, az egész testben forróságot 's egyéb kínokat okoznak. Miután az ezzel belsőlegvaló élés a' beteg marhánál, lovaknál 's t. hasonló bajokat következtet, ezeknél is csak nagy vigyázattal lehet használni; értelmes orvos' kezéből véve mindazáltal némely betegségek ellen nagy sikerrel használtatik. Ellen-szerűlegjobb a' gyenge hánytató, például: lágyemeleg víz, 's t. később, ha a' hányás bekövetkezett, édes tej, olaj 'st.

TISZAFA. (*Taxus*).

2 laki, falkás. Virági levélhonaljasak. Csészéje mind a' him-, mind pedig nővirágnak pikkelyes, tálka-alakú; alsó pikkelyi rövidebbek; bokrétája nincs; himvirágt (27-ik kép *a*) gömbölyűk; porhona paizsosak, karimájok 5 — 8 fogú; a' nővirág' tojásdad magzatját gyűrűalakú csucsorodás veszi körül, mely bogyósan a' mag körül felnő, de felül össze nem ér (*b*).

Ternyő tiszafa.

(*Taxus baccata*. L.; *Gemeiner Eibenbaum*; *Tisa*)

27-ik kép. 30 — 50 láb magas fa; élél 400 évig. Levelei két oldaliak, szálasok, laposak, felül fényesek, sötét zöldek, alol fejéres zöldek; álbogyója veres. Találtatik éjszaki Magyarországhban hegyi erdőkben; virágzik április, majushan.

Bogyót, de kivált levelei bódító mérgesek. Belsőleg kissé nagyobb mennyiségben véve a' gyomrot gyulasztják, kólikát, vérel kevert székiütést, a' testben nagy forróságot 's egyéb bajokat okoznak.

Ellenszerül egész hányásig lágymeleg víz vagy más hánytató, azután édes tej, olaj 's nyálkás italok ajánltatnak.

Elejétől fogva az emberek a' tiszafát mérges hatásánál fogva haláljának nevezték. Aristoteles, Julius Caesar, Plinius, később Paracelsus 's egyebek példákkal bizonyítják, hogy a' tiszafa alatt elaludt emberek meghaltak, a' fának levelét megevett ökrök, tehének megdöglöttek. Percival tapasztalta, hogy egy anya három apró gyermekeinek, kikről azt hitte, hogy gilisztások, a' tiszafa' leveleiből nagyobb mértéket beadott, kik nyomban nyughatatlanok, halaványak, hidegek. bódultak, eszelősek lettek; 's néhány óra múlva mind meghaltak.

Egy kolostori kertbe, mellyben tiszafabokrok voltak ültetve, több juhok olly végből hajtattak be, hogy a' káposztaleveleket lelegeljék; de ezeknek a' tiszafalevél jobban tetszett, mellyet miután fölettek, első éjjel 40, később a' többi is mind kidöglött.

Mindezek mellett némellyek mondják, hogy az őzek, szarvasok, nyulak leveleit, némelly madarak pedig bogyóit halálos következés nélkül megeszik.

Orvosi tekintetben mindazáltal levelének kivonatja a' csúzt, köszvényt, nyavalyatörést 's egyéb nyavalyákat, czélirányosan használtatva, láthatóan gyógyítja.

Fája, mellyet igen szépen ki lehet fényesíteni, szobabútorokra, zongorákra 's egyéb finomabb esztergályos munkákra használtatik.

ZÁSZPA. (*Veratrum.*)

Nősüzveg, 1 laki. Csészéje nincs; bokkrétája 6 szirmú, megmaradó; himszála 6; porhonai veseformák; nőszála 3, tompa bühéjü; tokja 3 alól összenőtt, sok

magvu. Némelly virágt csupán hímek, melyekben vannak ugyan magzatok' nyemai, de azok ki nem fejlettek.

Fejér zászpa.

(*Veratrum album*. L.; *Weisser Germer*; *Kychawica*.)

38-ik kép. Gyökere tartós; szára (b) 1 — 3 láb magas, gyapjas, бүрдös; levelei nyeletlenek, hüvelyezők, hosszában ránczba szedettek, sok inuk; az alsók nagyok, körkörösök; a' felsők láncsásak. Virágt (a) fűrtös bugában; szirmai felállók, hosszúdadok, karimán fűrészesek, belől fejéresök, kívül zöldesök, hosszabbak a' kocsányoknál; murvai tojásdad láncsásak. Terem nedves, homokos réteken, mocsarak mellett, kivált hegyes tájakon; virágzik jnniustól augustusig.

Ezen csipös méreggel biró növénynek hasonló hatása van a' fekete húnýoréval, e' szerint miket ott mondtam, mind ide illenek, és az ezzeli megmérgezés' esetében ugyanazon ellenszereket kell használni, azon egy hozzáadással, hogy a' belsőleg vett fekete kávé is nagy sikerrel használtathatik.

Gyökerét tejben főzvé ki, ez a' legyeket és egereket megöli.

Egy fiatal kutyának egy obon fehér zászpat adtak be tejben; a' kutya hányt, görcsöket kapott 's fertály óra múlva megdöglött. Felbontatván, gyomra összehúzza és gyuladva találtatott.

E' növény orvosi tekintetben kivált a' homaeopathák-nál nagy szerepet játszik.

Szinte mérges a' fekete zászpa (*V. nigrum*. L.)

MÉRGES GOMBÁK.

I. GALÓCZA. (*Agaricus*). Kalapjának alsó része lemezes. 29. tábla.

1. kép. *Légyölő galócza.* (*Agaricus muscarius*. L.; *Fliegenpilz* vagy *Fliegenschwamm*. Muchoträuf.) Veres, sárgaveres 's néha sárga kalapja feje bibircsokkal jegyes; karimája többnyire finomul karczott. Lemezei és tönkje fejelek; tönkje perezes, tövén vastagabb, gumós, pikkelyes, gúnyás, fejlődésekor feje gúnyába van burkolva 's tojáshoz hasonlít, ekkor az ehető *királygalóczával* (*Agaricus caesareus*) könnyen fölcseréltetik. Lakik erdőn, mezőn, kivén az árnyékos és igen nedves helyeket. Nyár' végén és ősz' elején terem.

A' legmérgeesebb 's ismereteseb gombák közé tartozik. Ize és szaga alig érezhető. Belsőleg véve nyughatatlanságot, félelmet, tagreszketést, szédülést, vakságot, szélhűdést, néha hányást, nyálfolyást, nagy szomjúságot, kinos hasfájást, nagyobb mennyiségben örültséget 's dühösséget, sőt halált is okoz.

Legjobb ellenszer, ha a' megmérgezés bekövetkezett, de minél előbb, a' hánytató 's ha több óra óta van a' mérges anyag a' testben 's már a' belekbe hatott, hasajtó szer és szappan-allövetek mind addig, mig orvos hivatik.

Több szomorú példák vannak, mellyek mérges hatását bizonyítják. Kausch azt mondja, hogy egy 4 éves leány kettőt evett meg, 4 óra mulva nagy hasfájást kapott, ideoda tántorgott 's eszméletlen lett, hasa felpuffadt, szája habzott. A' bevett sok hánytatókra sem hányhatott, 's ez csupán csak akkor következett, midőn gégejét tollal megizgatták, erre 's a' nagy mennyiségű borkó' vételére kigyógyult.

A' köznép tejben megfőzván légy- és poloskaölő szernek használja.

A' kamesatkai nép pedig részegítő italt készít belőle.

2. kép. *Egyenlő galócza és hánytató galócza.* Diószegi. (*Ag. integer. L.; Ag. emeticus.* Schkuhr, *Taenb-ling, Speitenfel*.) Kalapja veres, barnás, kékes, zöldes vagy sárgás, ritkábban fejer, domború, később lapos vagy behorpadt, korosabb állapotjában karimája karczolt; lemezei szélesek, vastagok 's fejérek vagy sárgások, tönkje sugár, fejer vagy vereslő; száraz erdön és berkekben, ősszel találtatik.

Igen közönséges 's nagy méregerővel bír; ize csipős, szaga émelygős. Ha csak egy kis darabot vesz belőle az ember szájába, nagy égetést érez, melly annál nagyobb lesz, minél jobban megráгатik. Szaga prüszkölést és könnyezést okoz. Egyetlén egy galócza képes kiállhatatlan gyomorégetést, szemgyengeséget, szédülést, ájulást, hányást okozni. Nagyobb mennyiségben véve halált következett.

Legjobb ellenszer a' bekövetkezett megmérgezésnél, Krapf cs. kir. udv. orvos' és többek' tapasztalása szerint, a' hideg víznek nagy mennyiségben ivása; állítása szerint tehát nem tanácsos itt eczettel, olajjal élni.

Krapf magán tett próbát, 's azt tapasztalta, hogy nem csak a' friss megfőzött, de a' kiszáradt egyenlő galócza is veszedelmes. 10 nap kifüggesztett 's kiszáradt galóczát egy óráig főzött levéből kifacsarván, azt családjával megette, mire megmérgezési jelek mutatkoztak, melyek a' hideg víz' ivásától elmúltak.

3. kép. *Csikaró galócza.* (*Ag. torminosus.* Schäffer, *Birkenreizker* vagy *Gifltreizker*). Kalapja halavány test-szin vagy barnaveres 's néha sárgás veres, sötétebb karikákkal; közepe felé behorpadt vagy épen töltéses; karimája behajlott, gyapjas, lemezei sárgások vagy vereses fejérek; tönkje sima fejer, sárgás vagy vereses fejer. Ha megtöretik, csipős fejer tejet bocsát. Az erdők' és ber-

kek' száraz és napnak kitett helyein, kivált a' nyiresekben, nyáron és ősszel terem.

Keserű, émelygős ízű, Gledics szerint hasmenést 's kinos hascsikarást okoz; Vicat szerint pedig belsőleg véve tagreszketést, örlétséget, ájulást, arczrángatózást 's gutaütést következtet.

Ellenszerű a' megmérgezésnél, míg orvos hivatik, belsőleg székfü-forrázat 's meleg hasborítékok ajánlatnak.

Raques 2 fiatal macskánál, melyeknek csikaró galócát nyersen hússal nyújtott, nagy hasmenést, gyengeséget, tagreszketést tapasztalt, mi több óráig tartott.

Buxbaum' állítása szerint mindazáltal a' muszkák sóba becsinálva, olajjal, eczettel bőjtben káros következés nélkül eszik.

4. kép. *Gyilkos galócza.* (*Ag. necator*; *Mordschwamm*.) Kalapja olajbogyószínű vagy árnyékbarna, néha sötétebb karikákkal jegyes, kopasz, közepén behorpadt; karimája behajlott és gyaljas; tönkje rövid, világosabb a' kalapnál, tömött belül; erdőn ősszel lakik.

Némely írók mérgesnek mondják, e' szerint szükség tőle mint gyanústól őrizkedni.

II. VARGÁNYA. (*Cantharellus*). 30. tábla. Kalapja alól rendes.

5. kép. *Narancsszínű vargánya.* (*Cantharellus aurantiacus*. Fries; *orangefarbener Pfefferling* oder *falscher Eierschwamm*.) Az egész narancsszínű, de néha lemezein és tönkjén fehéres. Kalapja husos, elejénte domború, később horpadt vagy épen töltéses, többnyire molyhos; redői vagy lemezei feszesek 's tönkre futók, elágazók. Erdőkben gyepek helyeken, 's a' mezőn augusztustól novemberig találhatik. Szaga és íze kevés 's nem kellemetlen. Alakjára néve a' megehető vargányához vagy csirkegombához (*cantharellus cibarius*) hasonlítván, vele könnyen fölcseréltetik, 's veszedelmet okozhat. Azonban megkülönböztethető annyiban, hogy ennek kalapja sohasem molyhos, redői vastagabbak és színe a' tojás sárgájához hasonlít.

Person, Fries és Link károsnak mondják, mi annál inkább vigyázatot kíván, mivel az ehető vargányával könnyen fölcserélthetők.

III. *Tinórú* (*Boletus*). Kalapja alol likacsos.

6. kép. *Sátán tinórú* (*Boletus luridus*. Schaeffer, *Boletus luridus* et *satanas*. Lenz szerint 2 külön faj, most már egy fajnak ismertetik; *Hexenpilz*, *Satanas Löcherpilz*). Kalapja domború, fiatalabb korában kevésbé molyhos, olajbogyó-, halavány sárga vagy téglaszínű, nedves időben kissé mézgás; lyukacsai kerekdedek, sárgák 's nyílásuknál veresek; tönkje nagyobb része skarlát- vagy biborszín, hol sárga hol barnával kevert, vastag, felül reczés, lefelé többnyire hasas. Halavány sárga húsa feltörttven megkékül. Ize keserű émelygős. Világos erdőkben nyár elejétől közép őszig terem. Belsőleg véve erős méreg, mely 2 — 3 óra után émelygést, szédülést, hányást gyakran vérrel, erős bélürítést szintén vérrel, iszonyú hascsikarást, gyomorgyuladást, haspuffadást, görcsöket s halált is következtet.

Ellenszerül, míg orvos hivatik, olaj, édes tej, székfű forrózat, meleg hasborítékok ajánltatnak, az orvosok által pedig illő mennyiségben mákony használtatik.

Lenz és ennek barátja, gombagyűjtő kísérője Salzmann Károly, azon hiszemben, hogy a' kemény húsú tinórúk' megehetőek, az első pedig, hogy kísérletet tegyen, 's más gombáktól megkülönböztethesse, a' sátán tinórúból ettek 's mind ketten megbetegedtek. Salzmann jóformán lakomázott belőle 's egy fő asszony szinte evett belőle. Salzmann veszedelmes beteg lőn, 's csupán a' folyvásti olaj- 's édes-tejivás, 's a' sok len- és mandola-olaj-allövetek által mentetett meg. Kivált gyakori hányás, lankadság és szélhűdéssel mutatkoznak a' megmérgezés' jelei. A' has összeesett, és kinosan fájt; fájdalmas görcsök huzták a' tagokat 's arcot össze, erős hasmenés állván be vérrel a' bélhártyát is kivitte, mire eszméletlenség következett. A' fő asszony is, bár kisebb mértékben, hasonló fájdalmas jeleket tapasztalt.

Különös, hogy Lenz és Salzmann, bár különben vizivók voltak, attól irtóztak, holott Krapf' udvari orvos' tanácsa szerint, mint az egyenlő galócánál főntebb mondatott, ezzel mint ellenszerrel élni hasznos.

7. kép. *Vereslábú tinórú.* (*Boletus erythropus. Persson; Rothfuss.*) Kalapja domború, később lelapúlt, vereses barna, olajbogyószínű vagy zöld, nedves időben néha molyhos, azután kikopaszodik; lyukacsai sárgák, zöldes sárgák, később zöldes szürkék, nyílásuknál miniom- vagy téglaveresek, azután elhalaványodnak; tönkje reczétlen, egyenlő vastag vagy lefelé kissé hasas, alol bíbor-, vér- vagy barna-színi, felül barna olajbogyó vagy többféle sárga. Megtöretvén, húsa megkékül, íze savanyús; kissé kellemetlen szaga nem kitünő. Ritkás erdőkben, hegyekben nyáron és ősszel terem.

Gyanúsnak tartatik már annál fogva is, mivel a' sá-tán tinórúhoz hasonlít.

8. kép. *Anyarozs.* (*Sphacelia segetum. Leveillé. Secale cornutum, clavus secalis, clavus cerealis, Mutterkorn.*) A' sphacelia puha ragadós, ránczos, szabálytalan alakú gomba, elszórt gömbölyös csiraporrall, melly a' polyvás füvek', leginkább pedig a' rozs' magzatján fejlődik ki, 's az által ezt anyarozzsá változtatja. Elejénte mint bűdös és ragadós nedv mutatkozik a' magzaton. A' magzat azután fekete ponttá alakúl, melly csak hamar ugy nevezett anyarozzsá változik, 's ilyenkor a' kis gombát vagy mint szenny-sárga sapkát hegyén viseli, vagy midőn már tökéletes alakot nyert az anyarozs, róla leesik. Az anyarozs kékes fekete kissé meggörbült szem, melly a' rozsfüzérnek minden oldalán, egészséges rozsszemek' helyén rézsut kiáll 's gyakran háromszor négyszer is hosszabb az egészséges szemeknél; belől feje, szélén gyakran halvány lila-színi.

A' rozson kívül találtatik még tiszta búzában, árpában, zabban, kölesben, 's egyéb gypsfüvekben.

Az anyarozs' éldelése a' lisztben görcsös betegséget okoz, mit *Zsiberkór*nak (*Kribbelkrankheit; Raphanie L.*,

morbus vel *convulsio cerealis* vel *dolorifica* vel *myrmeciasis*) hinak. Hirtelen gyulasztó hatásánál fogva veszedelmes és tartós betegséget okoz, melly gyakran halállal végződik, vagy nehezen gyógyítható bajokat hagy maga után, mint például gyenge emlékezőt, butaságot, nyavalyatörést. Különös érzés által tűnik ki, melly olyan, mintha hangyák futosnának az egész testen, e' mellett a' fej kínosan fáj 's a' tagok görcs által fájdalmasan összehuzatnak. Az ezzel nagy mennyiségben vegyített lisztből készült tészta nehezen kel, a' kenyér kék 's a' kemencéből kivétetvén, széthull.

A' betegség' elején ellenszerül hánytatót kell venni, később hashajtó szert.

Számtalan példák bizonyítják mérges hatását.

1771 — 1772-ben Némethon' több tartományaiban a' gabona nagy mennyiségű anyarozsszal levén megrontva, az ebből készült liszt zsiherkört (*Kribbelkrankheit*) okozott, melynek számtalan család lett áldozatja.

Illy veszedelmes az anyarozs' evése, mitől méltán őrizkedni szükséges. Nem lehet e' szerint eléggé ajánlani a' gabonának tisztára rostálását 's őrlés előtti megmosását. Tapasztaltatott, hogy az leginkább nedves években 's nedves, felettebb trágyázott földeken fejlík ki.

A' madarak és négylábú állatok elkerülik; 's ha csakugyan erővel beadatik nekik, nálok szinte hasonló nyavalyát okoz, mint az embereknel.

Minden veszedelmes hatásánál fogva mégis értelmes orvos' kezéből illő adagban használva, némelly betegségek ellen hatalmas gyógyszer, melly *secale cornutum* vagy *clavus secalis* vagy *cerealis* név alatt ismeretes.

Javítandók.

Lap 14 sor 13 a' *fai* után álljon az *arboreus*

„ 15 „ 28 a' *kerekített* után maradjon el a' comma (,).

„ 16 „ 7 a' *serratum* után közbejő: éles és előre hajló fogakkal;
kikanyargatott (*sinuatum*).

„ 21 „ 4 az *ernyőket* helyett álljon: *ernyőkéket*

„ 32—33 a' *magvak változatok* helyett: *változtatva a' magvak*

„ 22 „ 21 *serege* helyett: *sereget*.

„ 31 „ 21 *van* helyett: *von*

„ 39 „ 23 *mandagora* helyett: *mandragora*

„ 48 „ 21 a' 2dik *vagy* után közbejő: *bevágott fogasak, kopaszok*

„ 57 „ 16 *kétszeres* helyett: *kétszer* álljon.

„ 63 „ 11 *tőven* helyett: *tövén*

„ 64 „ 30 *rokonságai* helyett: *rokon fajai* tétessék

„ 72 „ 16 *kontytirág* helyett: *kontyvirág*

„ 81 „ 23 *rendes* helyett: *redős* álljon.

Ezen, a' szerzőnek nyomtatáskori távolléte miatt becsuszott hibák kijavítására az olvasó barátságosan kéretik.

Mörge adax
Aethusa Cynapium.

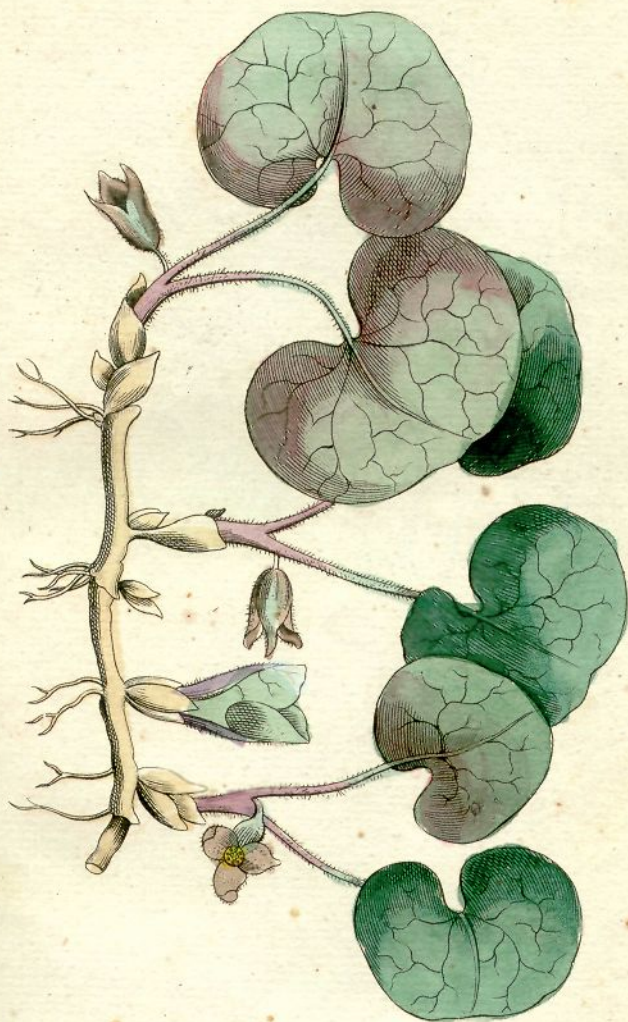
Katika. fisakvirág.
Aconitum napellus.

rajz. Kúbinyi Géza

metz. Tschakaler L.

Adonis vernalis.
Adonis vernalis.

Kerek Rapotnyak
Asarum europaeum .

Mosses Kentvirig.
Arum maculatum.

rep. *Kubinye* *Leixa.*

metz. *Fuchthaler* *A.*

Maszlagos nadragulya
Atropa belladonna.

raj. Klobinnyi Geiza.

melox. Fuchsthaler A.

Rószeg saláta
Lactuca scariola

raj. Kulirij Góza

met. Tischbaldt

Chelidonium majus.
Chelidonium majus.

reg. Hübneri Götze.

mak. Fuschthaler A.

Cyrtos Comerika.
Cicuta Virosa.

rap. Gledits Ferencz

mitr. Fuchs & Holzer. A.

Colchicum autumnale.
Colchicum. Autumnale.

rap. Gulbenyi. Oaza.

mit. Fuchsthaler.

Büdos büörök
Conium maculatum.

Farkas Boroszlán

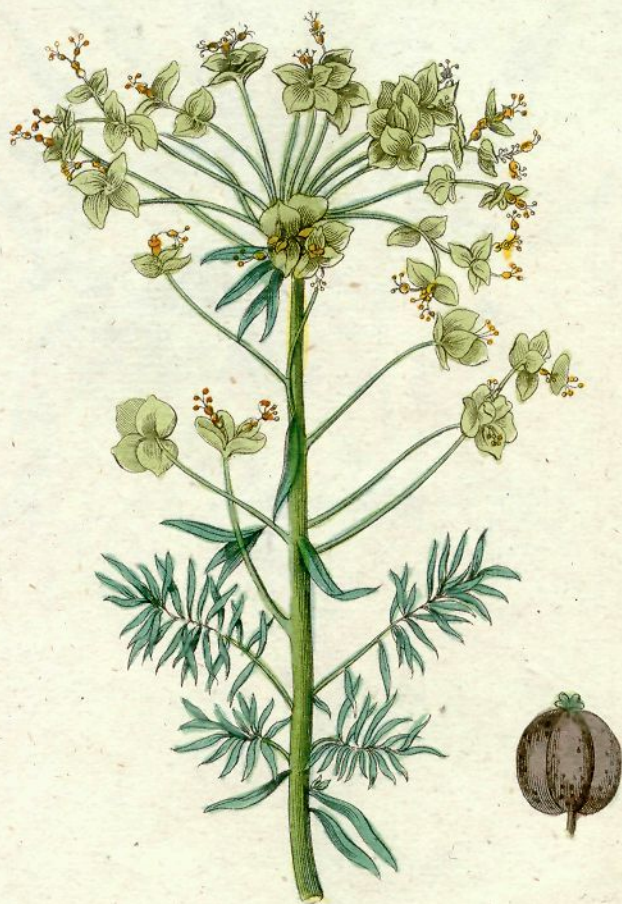
Daphne Mezereum.

Maszlagos redősirom
Datura stramonium.

P. Lythorū virg.
Digitalis purpurea.

Euphorbia Cyparissias.

rej. Kuliniy Geixa.

mita. Frischthaler. A.

Hathörte korond.
Fritillaria imperialis.

W. Kuhnigk Geisa.

metz. Fuchsholzer.

Rite wihorka.
Gratiola officinalis.

raj. Kibingi Giza.

mit. Tschudorck.

Fekete hünyer
Helleborus niger.

Bofondito Kalmatok
Hyoscyamus niger.

raj. Gleditsy. Perence.

met. Fuchsthaller.

Nehéz-szági boróka.
Juniperus sabina.

raj. Kútiyi Geisa

metz Fuchshallen.

Metsari rosdabura.
Ledum palustre.

raj. Kämmerlohr H.

metoz. Tschenthaler A.

Schede's Pudd.
Lolium temulentum.

reg. Kuching's.

metoz. Fuchstaler A.

Osterindas haramag
Oenanthe fistulosa

raj. Kamalokh.

Tuchstaller metox.

Menci kökörüwin.
Pulsatilla pratensis.

vaj. Kubinyi. Geiza.

metox. Fuchstiller. A.

Törzsika szíronták
Ranunculus sceleratus.

Bittersüßes Nachtschattengewächs.
Solanum dulcamara.

cap. Kulinz. Giza.

metax. Fuchs. Chaler. A.

Törnyő Tiszafa
Taxus baccata.

raj. Kämmerlohr.

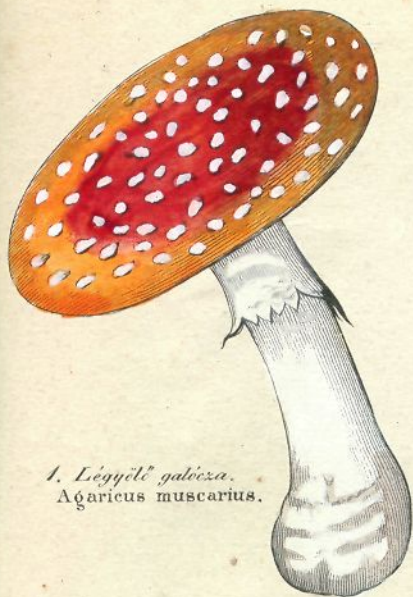
Tuchstaller metz.

Fejér Lászpa.
Veratrum Album.

rap. Geduly F.

met. Fuchthaler H.

1. *Légyölő galócza.*
Agaricus muscarius.

2. *Piggyelő galócza.*
Agaricus integer.

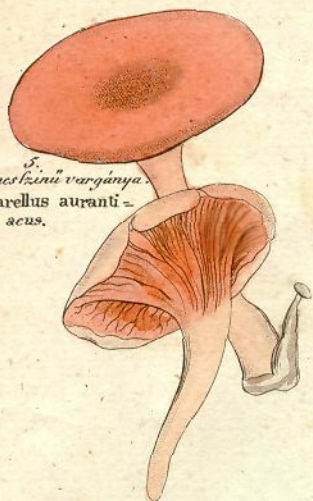

3. *Csikaré Galócza.*
Agaricus torminosus.

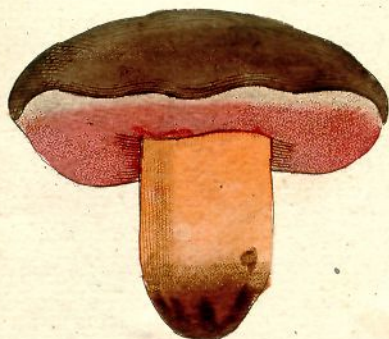

4. *Cyilkos Galócza.*
Agaricus necator.

5.
Var. ones-fini "vargánya."
Cantharellus auranti-
acus.

6.
Satan tinorü.
Boletus luridus.

7. *Vöröslábú tinorü.*
Boletus erythropus.

8. *Anya rosea.*
Sphacelia segetum.